

The Project Gutenberg eBook of Martin Paz, by Jules Verne

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Martin Paz

Author: Jules Verne

Release date: December 15, 2005 [EBook #17312]

Most recently updated: December 13, 2020

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTIN PAZ ***

Produced by Tapio Riikonen

MARTIN PAZ

Kirj.

Jules Verne

Suomennos

G. W. Edlund, Helsinki, 1880.

I.

Aurinko oli laskeumaisillaan Cordillerien lumenpeittämien huippujen taakse, vaan virkistytävä viileys näkyi täyttävän Perun ihanan taivaan ilmaa. Tullut oli se päivän hetki, jolloin voi europalaisten tavalla nauttia elämää ja pylväskattojen ulkopuolella hengittää keuhkoihinsa jonkun terveellisen tuulahuksen.

Ensimmäisten tähtien kohotessa taivaan rannalla käveli monilukuisia jalkamiehiä Liman kaduilla ja keskusteli juhlallisesti joutavimmista asioista. Tänä päivänä oli ollut suuri kansankokous Plaza Mayor'illa, vanhan kuningaskaupungin torilla. Käsityöläiset käyttivät viileätä iltaa hyväkseen kokien ansaita rahoja; he hyörivät ja pyörivät toimeliaasti väkijoukossa ja kehuivat rähisevällä äänellä tavarainsa erinomaisuutta. Naiset, huolellisesti verhottuina viittoihinsa, jotka peittivät heidän

kasvojaan, tunkesivat polttajien parvien läpi. Muutamat korkeasukuiset naiset tanssipuvuissa sekä kaunistetut paksuilla, pitkällä, luonnollisten kukkasten koristamilla palmikoilla rehentelivät raskaissa vaunuissa. Indianit kävelivät ohitse silmiään nostamatta ylöspäin, hyvin tietäen olevansa liian halvat tullakseen huomatuiksi, eivätkä liikenteillä eikä puheilla ilmaisseet salaista kateutta, joka heitä kalvasi; siten olivat he mestisien jyrkkiä vastakohtia, jotka niinkään olivat ylönkatsotuita, vaan joiden tytymättömyys enenmän tuli ilmi kuin indianien.

Mitä hispanialaisiin, noihin Pizarron pöyhkeihin jälkeläisiin tulee, kävelivät he päät pystyssä, juuri kun siihen aikaan, jolloin heidän esi-isänsä perustivat "kuningasten kaupungin". Heidän polvesta polveen kulkeva ylönkatseensa käsitti sekä indianeja, joita he olivat kukistaneet että mestisejä, jotka olivat syntyneet hispanialaisten avioliitoista uuden mailman alku-asukasten kanssa. Indianit, jotka, kuten muutkin orjuuteen joutuneet kansakunnat, eivät miettineet kahleittensa murtamista, vihasivat yhtä paljon vanhan keisarikunnan ja Inkan voittajia kuin mestisiäkin, jotka olivat jonkunmoinen väliluokka, täynnä hävytöntä röyhkeyttä.

Mutta nämä mestisit, jotka hispanialaisten tavoin ylenkatsoivat indianeja ja indianien tavoin vihasivat hispanialaisia, elivät huonossa sovussa muiden asukkaiden kanssa.

Parvi tällaisia nuoria miehiä neuvotteli lähellä kaunista suihkulähdettä, joka on keskellä Plaza Mayor'ia. Verhottuina "punchoihinsa" (neliskanttisiin, suuriin vaatekappaleisiin, joissa on reikä päät varten) ja leveälahkeiset, tuhansista väristä hohtavat housut jalassa sekä Guayaquillista tuodut, leveälieriset olkihatut päässä, he puhelivat, huusivat ja liikuttivat käsiänsä.

"Olet oikeassa, André", sanoi hyvin nöyrästi pieni mies, nimeltä Millaflares.

Tämä Millaflares oli André Certan kuokkavieras, nuori mestisi, rikkaan kauppamiehen poika, jonka isä oli tullut murhatuksi, kapinoitsia Lasuentes'en viimekst nosta. massa kapinassa. André Certa oli perinyt Suuren omaisuuden, jonka hän antoi Otävänsä vapaasti käyttää, niiltä hän vaati ainoastaan alamaista nöyryyttä.

"Mitä nämä kaikki vallankumoukset, nämä alituiset neuvottelut hyödyttävät, jotka Perua kukistavat?" jatkoi André Certa puhettaan korkealla äänellä. "Hallitkoonpa sitten Gambarra tahi Santa Cruz valtakuntaa, niin se ei kuulu mihinkään, jollei tasa-arvo ole vallan päällä täällä".

"Hyvin puhuttu, oikein puhuttu", huusi pieni Miillaflares, joka tasa-arvonkin vallitessa ei koskaan olisi voinut tulla tervejärkisen miehen veroiseksi.

"Minkätähden", jatkoi André Certa puhettaan, "minkätähden pitää minun, rikkaan kauppamiehen pojan, kulkeman muulien vetämissä vaunuissa? Eivätkö minun laivani ole tuottaneet maalle rikkautta ja varallisuutta? Eikö piasterien ahkera ylimysvalta vedä vertoja kaikille Hispanian joutaville arvonimille?"

"Se on herjaus meitä vastaan", vastasi nuori mestisi. "Kas tuossa! Tuossa ajelee don Fernand ohitse kahden hevosen vetämissä vaunuissa. Don Fernand d'Auguillo. Töin tuskin hän jaksaa kuskiaankaan elättää ja kuitenkin rehentelee hän herroiksi täällä torilla. Kas tuossa on toinen hyvä. Markiisi don Végal

Komeat vaunut ajoivat tällä haavaa pitkin Plaza Mayoria. Niissä istui markiisi don Végal, ritari, varustettu Alcantaran, Maltan ja Kaarlo III:nen tähdillä. Mutta tämä korkea herra ei näkynyt tällä kertaa tahtovan näillä kerskailla, vaan tahtoi nähtävästi ainoastaan haihduttaa ikävänsä. Hänen surullisesti alaspäin painuneesta päästään saattoi huomata, että levottomat ajatukset vaivasivat häntä ja hänen nelivaljakkonsa kulkiessa väkijoukon läpi, ei hän kuullut mestisien kateellisia puheita.

"Minä vihaan tuota miestä!" sanoi André Certa.

"Ei sinun tarvitse häntä kauan vihata", vastasi eräs nuorista herroista.

"Ei! sillä nuo aatelismiehet näyttelivät nyt komeutensa viimeisiä tähteitä ja minä voin teille kertoa, mihin heidän hapiansa ja perhe-kalleutensa joutuvat".

"Niin, senhän sinä kylä tietänet, joka käyt juutalaisen Samuelin talossa".

"Ja vanhan juutalaisen tilikirjoihin kirjottavat korkeasukuiset velalliset nimensä, ja hänen raudoitettuun raha-arkkuunsa kokoontuvat heidän rikkautensa tähteet. Sen päivän koittaessa, jolloin kaikki nämä hispanialaiset tulevat köyhiksi kuten heidän "don Cezar de Bazano", silloin me tulemme iloitsemaan".

"Sinä, André, etukynnessä, kun tulet saamaan kaikki nuo miljonat. Sinun omaisuutesihan on tulemaisillaan toista vertaa suuremmaksi!... Mutta odotappas! Milloin aivot naida juutalaisen Samuelin

kauniin tyttären, joka on perulainen nainen sormenpäihin saakka eikä nähtävästi ole missään muussa suhteessa juutalainen kuin nimeltään, joka on Sara".

"Kuukauden kuluessa", vastasi André Certa, "eikä silloin ole Perussa mikään omaisuus, joka olisi minun rikkauteeni verrattava".

"Mutta", kysyi eräs nuorista mestisistä, "mintähden et nai korkeasukuista, hispanialasta naista?"

"Minä saman verran ylönkatson kuin vihaan tätä kansaa", vastasi André Certa, joka ei tahtonut tunnustaa, että useat korkeasukuiset perheet, joiden tuttavuuteen hän oli pyrkinyt, olivat häpeällisellä tavalla käskeneet häntä pois.

Samassa silmänräpäyksessä tuuppasi häntä voimallisesti kylkeen eräs pitkä, harmaatukkainen mies, jonka vahvat jäsenet osottivat väkevää ruumista. Tämä mies, eräs vuori-indiani, oli puettu ruuniin liiviin, jonka alla oli karkeasta palttinasta tehty paita leveällä kauluksella; kaulusta oli päästetty napista, niin että karvainen rinta oli näkyvissä. Jonkunlaiseksi koristukseksi oli viheriöitä nauhoja neulottu hänen lyhyille housuilleen, jotka taasen punaisilla sukkanauhoilla olivat sidotut maankarvaisiin sukkiin; jaloissa oli hänellä härän nahkasta tehdyt anturat; päähän kantoi hän huippupäistä hattua ja korvissa hohtivat suuret renkaat.

Tuuppattuaan André Certaa tarkasteli hän häntä, silmiään pois kääntämättä.

"Kurja indiani", huusi mestisi nostaessaan kättään.

Hänen ystävänsä pidättivät häntä ja Millaflores huusi, "André! André! Malta mielesi!"

"Kurja orja uskaitaa tuuppia minua!"

"Hänpä on mielipuoli! Hän on nimeltään Sambo!"

Sambo yhä jäykästi katseli mestisiä, jota hän tahallaan oli tuuppinut. Tämä, raivostuneena, tarttui vyöhön kätettyyn tikariin ja oli juuri hyökkäämisillään hätyyttäjän kimppuun, kun kummallinen kurkku-ääni, joka oli perulaisen metsälinnun äänen kaltainen, kuului kävelevien hälinässä. Sambo katosi.

"Väkevä ja pelkuri", huusi André Certa.

"Malta mielesi", sanoi Millaflores hiljaa, "ja lähtekäämme pois P1aza Mayorilta. Liman naiset eivät ole missään niin röyhkeitä kuin täällä".

Nuoret miehet lähtivät kävelemään torin syrjäpuoleen. Yö oli nyt seurannut päivää ja naiset kantoivat syystä nimensä "tapadas" [espanjalainen sana, merkitsee kätetyt], sillä ei voinut eroittaa heidän vartaloaankaan vaipan alta, joka kokonaan verhosi heitä.

P1aza Mayorilla oli vielä sangen vilkas liike. Huuto ja rähinä eneni yhä. Hevoskaartilaiset, jotka olivat asetetut varakuninkaan palatsin keskimäisen portin ulkopuolelle torin pohjoispuolella, vaivoin pysyivät alallaan tässä hurjassa väkijoukossa. Kaikenlaisia tehdastelijoita oli kokoontunut tälle torille, jossa nyt oli kaikenmoisia tavaroita kaupan. Varakuninkaan palatsin alakerta ja kirkon kivijalka, joissa oli kauppapuoteja, muodostivat yhteensä suuren puodiston, jossa nähtiin tropikien kaikki tuotteet.

Tällä paikalla oli siis suuri hälinä; mutta kun Angelus kaikui kirkon tornista, taukosi yhtäkkiä koko tämä melu. Rukousten kuiskaaminen seurasi huutoja ja naiset seisahtuivat keskellä kävelyänsä tarttuen rukousnauhoihinsa.

Kaikkien muitten seisahtuessa ja laskeutuessa polvilleen, koki vanha naispalvelija, joka seurasi nuorta tyttöä, raivata itselleen tietä väkijoukon läpi. Tästä syystä soimattiin ja haukuttiin molempia naisia, koska häiritsivät rukousta. Nuori tyttö tahtoi seisahtua, vaan naispalvelija raahasi häntä innokkaasti mukanaan.

"Näettekö tuota perkeleen tytärtä", sanoi joku läheisyydessä.

"Hän on eräs Caracamin [haukkumanimi, jolla perulaiset nimittävät euroopalaisia] naisista!"

Muori tyttö seisahtui vihdoinkin vallan hurmautuneena. Äkkiä löi muulin ajaja häntä oikapäälle ja tahtoi pakottaa häntä notkistamaan polviaan, vaan ajaja oli tuskin koskenut häneen, ennenkuin voimakas käsi kaatoi ajajan maahan. Silmänräpäyksen häiriö seurasi tätä lyöntiä, joka suoritettiin salaman nopeudella.

"Pakene neitoseni", kuiskasi lempeä ja kunnioittava ääni nuoren tytön korvaan.

Tyttö käännähti, kalpeana säikäyksestä ja näki nuoren, pitkän indianin, joka ristissä käsin pelottona odotti vastustajaansa.

"Totta tosiaan, me olemme hukassa!" huusi naispalvelija taluttaessaan nuorta tyttöä pois.

Muulin ajaja, puolittain huumauksissa lyönnistä, nousi seisaalle, mutta, ollen liian viisas kostaakseen niin rohkealle ja pelkäämättömälle vastustajalle kuin nuori indiani, lähti pois ajaen muuliaan ja mutisten tyhjiä uhkauksia.

II.

Liman kaupunki piileilee Rimacin jokilaaksossa, yhdeksän franskalaista peninkulmaa joen suusta. Pohjassa ja idässä kohoaa maa aallontapaisesti ja tämä seutu on Andien suuren vuoriselänteen jatkona. Liman etukaupunkien tienoilla loppuu Luriganchon jokilaakso, jonka kaupungin edustalla alkavat San Christovalin ja Amancaien vuoriharjanteet muodostavat. Itse kaupunki sijaitsee joen toisella rannalla, vaan toisella puolella on etukaupunki San Lazaro ja molempia rantoja yhdistää viisiholvinen silta, joka lepää kohisevaan koskeen upotetuilla, äärettömän suurilla kivi-arkuilla. Kävelijöitä varten on penkkiä, joilla keikarit venyttelevät ruumiitansa kesä-illoilla ja joilta saattavat katsella kaunista koskea.

Kaupunki on 2 peninkulmaa [nim. Franskan, s.o. noin 3 virstaa] pitkä idästä länteen ja ainoastaan 1 1/4 peninkulmaa leveä sillalta muureille. Muurit, 12 jalkaa korkeat ja 10 jalkaa paksut lähinnä maata, ovat rakennetut "adobesta", auringossa kuivatuista tiilistä. Tiilet ovat tehdyt savesta ja olkisilpuista sekä ovat vallan sopivia kestävämaan maanjäristyksiä. Vallissa on 7 porttia ja 3 ajoporttia ja vallinpäässä on pienoinen linnoitus Sainte Catherine.

Sellainen on vanha "kuningaskaupunki", jonka Frans Pizarro perusti loppiaisena vuonna 1534. Kaupungissa on tapahtunut useita vallankumouksia ja vieläkin tapahtuu niitä tuon tuostakin. Lima oli muinoin Amerikan tärkein tavarapaikka Tyynen meren rannalla. Liman tulee tätä kiittää Callaon satamaa, joka 1779 rakennettiin omituisella tavalla. Annettiin vanhan rekatin joutua karille ja se täytettiin kivillä, soralla sekä kaitenlaisilla tähteillä. Sitten paalutettiin se ympäriinsä rhizophorapaaluilla [eräs amerikalainen puunlaji], joita oli tuotu Guayaquillista ja jotka erittäin hyvin voivat kestää vedessä lahoamatta; täten vähitellen syntyi se vankka perustus, jolla Callaon satamarakennukset lepäävät.

Ilmanalansa puolelta, joka on lauhempi kuin Kartagenan ja Bahian, jotka kaupungit ovat samalla leveys-asteella Etelä-Amerikan toisella rannalla, Lima kuuluu Uuden mailman mitä suloisimpien kaupunkien joukkoon. Tuulella on kaksi suuntaa, jotka eivät vaihettele: tuuli joko käy lounaasta ja jähtyy kulkiessaan Tyynen valtameren yli tahi käy tuuli kaakosta ja silloin taasen on sitä raitistuttanut Cordillerien jäiset huiput.

Yöt ovat kauniit ja terveelliset tällä tropillisella leveys-asteella; öisin on virvoittava kaste, joka tekee maan hedelmälliseksi, vaikka taivas alati on sekeessä. Päivän kuluttua iltapuoleen viettävät Liman asukkaat mielellään ylellisiä seurojaan nyt raitistuneissa huoneissaan pelaamalla l'hombrea, erästä hispanialaista seurapeliä; kadut pian käyvät autioiksi ja ainoastaan ravintoloissa on nyt oluen- ja viinanjuojia.

Tänä iltana saapui nuori tyttö naispalvelijansa seurassa ilman muita seikkailuja Rimacin sillalle, jossa hän seisahtui kuunnellen epäselvää hälinää, joka hänen säikähtyneessä mielikuvituksessaan tuli vielä kuuluvammaksi. Tyttö huomasi kuitenkin, että tämä hälinä oli ainoastaan muulien kellojen kilinää sekä erään Indianin vihellyksiä.

Nuori tyttö, jonka nimi oli Sara, joudutti matkaansa ja astui isänsä, juutalaisen Samuelin huoneeseen. Hänellä oli tummanvärinen läninki yllään, joka oli sidottu ylös sopiviin laskuihin ja soukkeni jalkoihin päin; senpä vuoksi hänen täytyi ottaa lyhyitä askeleita ja hänessä oli tuo erinomainen sulo, joka on omituinen Perun naisille. Tämä läninki, reunustettu pitseillä ja kukilla, oli osaksi silkkikapan peittämä, joka ylettyi pään yli ja verhosi sen päähineellä. Erinomaisen hienot sukat ja pienet satiinikengät vilkkuivat sievän puvun alta; kallisarvoiset rannerenkaat koristivat nuoren tytön käsivarsia ja koko hänen olennossaan oli tuo omituinen sulo, jota sana bonayre hispanian kielellä niin selvästi kuvailee.

Millaflores oli puhunut totta. André Certan morsian ei näkynyt olevan juutalainen muuta kuin nimeksi, sillä hän oli noiden korkeasukuisten, ihmeteltävien naisten todellisin perikuva, joiden kauneutta ei voida kyllin ylistää.

Naispalvelija, eräs vanha juutalaisnainen, jonka kasvoissa ahneus ja saituus kuvautuivat, oli Samuelin uskollinen piika, ja hän palkitsi häntä ansionmukaisesti.

Kun molemmat naiset astuivat etukaupunkiin, San Lazeroon, kulki heidän ohitsensa eräs mies, puettu pitkään munkkikaapuun. Tämän pitkän miehen kasvot osottivat tyyneyttä ja hyvyyttä. Hän oli pappi Joachim de Camarones ja käydessään ohitse hymyili hän ystävällisesti Saralle, joka suosiollisesti tervehti häntä kädenviittauksella, samassa luoden aran silmäyksen naispalvelijaan.

"Mitä nyt, korkeasukuinen nainen?" kysyi kiivaalla äänellä eukko. "Eikö siinä ole kyllin, että kristityt ovat loukanneet teitä ja nyt te kuitenkin tervehditte heidän pappejaan. Arvatenkin me jonakuna päivänä saamme nähdä teidän rukousnauha kädessä, ottavan osaa kirkonmenoihin".

Kirkonmenot ovat Liman naisille vallan tärkeä toimi.

"Sinä teet kummallisia päätöksiä", vastasi nuori tyttö punehtuen.

"Ne eivät ole kummallisempia kuin teidän käytöksenne. Mitä herrani Samuel on sanova, saatuaan kuulla, mitä on tapahtunut tänä iltana?"

"Onko se minun syyntä, että raaka muulin-ajaja on loukannut minua?"

"Ymmärrän kyllä", sanoi eukko, puistellen päätään, "enkä tahdo ollenkaan kuulla puhuttavan muulin-ajajista".

"Onko tuo nuori mies tehnyt väärin suojellessaan minua rahvaan solvauksia vastaan?"

"Ensi kertako tuo nuori indiani ilmaantui matkoillanne?"

Nuoren tytön kasvot olivat kaikeksi onneksi täydellisessä peitossa, sillä ei nyt oleva pimeyskään olisi kyllin suojellut hänen kasvojaan tutkivalta silmäykseltä, jonka vanha naispalvelija loi häneen.

"Mutta jättäkäämme indiani sikseen", pitkitti nainen. "Minun asiani on ainoastaan valvoa teitä. Minua eniti levotuttaa se seikka, että tahdoitte viipyä, kunnes krtstityt olivat lopettaneet rukouksensa. Eikö teidän tehnyt mieli notkistaa polvianne kuten he. Voi, armollinen nainen, isänne heti paikalla karkottaa minun talosta, jos hän saa tietää, että minä olen sallinut sellaista luopumusta opistamme".

Mutta nuori tyttö ei enää kuunnellut hänen puhettaan. Eukon muistutus, jonka esineenä nuori indiani oli, saattoi hänen suloisempiin ajatuksiin. Hänestä näytti juuri kuin nuoren miehen väliytyminen olisi ollut sallimuksen määräämä ja useampia kertoja käännähti hän katsoakseen, eikö mies seuraisi häntä varjossa. Sara oli jossain määrin rohkea ja tämä rohkeus aikaansaatti hänessä kummia. Sara oli ylpeä kuin hispanialainen nainen ja hän oli luonut silmänsä tähän mieheen, sentähden että mieskin oli ylpeä eikä kerjännyt silmäystääkään häneltä palkinnoksi suojeluksestaan.

Kun Sara luuli indianin seuraavan häntä, ei hän pettynyt. Martin Paz tahtoi autettuaan nuorta naista myöskin pitää huolta hänen paluumatkastaan. Kävelijäin siis hajaantuessa eri tahoille aikoi hän seurata, Saran huomaamatta.

Martin Paz oli nuori, kaunis mies; hän kantoi arvollisuudella vuori-indianien kansallispukua; leveäreunaisen olkihatun alta aaltoili kaunis, musta tukka, jonka kiharat olivat sopusoinnussa hänen kasvojensa kupariväriin kanssa. Hänen silmistään loisti sanomaton lempeys; hiukan kaareva nenä kohosi kauniin suun yläpuolella; tämä on enemmän harvinaista tässä ihmisrodussa. Hän oli Manco Capacin jälkeläisiä ja hänen suonissaan virtasi tulinen veri, joka saapi suuria aikaan.

Hän oli uljaasti poimutellut kirjavan, loistavan vaippansa, hänen vyöllään riippui malajilainen tikari, joka oli peloittava ase tottuneessa kädessä, sillä nämä tikarit näkyvät olevan ikäänkuin naulatut siihen käsivarteeseen, joka niitä heiluttaa. Pohjois-Amerikassa Ontarion rannoilla olisi tämän indianin pitänyt olla niiden ympäri kiertelevien heimokuntien johtaja, jotka englantilaisten kanssa ovat sotineet niin kunniakkaita tappeluja.

Martin Paz tiesi Saran olevan rikkaan juutalaisen Samuelin tytär ja mahtavan mestisin André Certan morsian; hän tiesi, että Sara sukunsa, asemansa ja rikkautensa vuoksi ei koskaan voinut tulla hänen omaksensa, mutta kaikki nämä mahdollisuudet unohtuivat hänen mielestään ajatellessaan omaa ihastustaan.

Ajatuksiinsa vaipuneena joudutti hän askeleitansa, kun hän äkkiä tapasi kaksi indiania, jotka pidättivät häntä.

"Martin Paz", sanoi toinen niistä hänelle, "sinun pitää jo tänä iltana saapua veljimmme luo vuorille".

"Kyllä tulen", vastasi indiani tylästi.

"Kuunari Annonciacion on näkynyt Callaon kohdalla. Laiva risteili siellä hetken ja katosi sitten niemen taakse. Epäilemättä laiva laskee maihin lähellä Rimacin suuta ja hyvä olisi, jos kaarnaveneemme voisivat purkaa laivasta näitä tavaroita. Sinun pitää olla muassamme siellä!"

"Martin Paz kyiiä tietää, mitä hänen tulee ja pitää tehdä".

"Sambon nimessä me sinua puhuttelemme".

"Ja omassa nimessäni minä teille vastaan".

"Etkö pelkää, että hän pitää oloasi San Lazaron etukaupungissa sopimattomana tällaisena aikan?"

"Minä oleskelen, missä hyvänsä tahdon".

"Juutalaisen huoneen edustalla?"

"Olkoon menneeksi! Ne veljistäni, jotka pitävät tätä sopimattomana, tapaavat minua yöllä vuorilla".

Kolmen miehen silmät säihkyivät, eikä sanaakaan puhuttu sen kovemmin. Molemmat indianit palasivat pitkin Rimacin jyrkkää rannikkoa ja niiden askelten kopina haihtui pimeässä...

Martin Paz oli äkkiä lähestynyt juutalaisen taloa. Tämä oli kuten muutkin talot Limassa ainoastaan kaksinkertainen; tiilimuureja alakerrassa yhdisti saumoista kipsillä peitetyt putket. Koko tämä osa rakennuksesta, joka oli sovelias kestämään maanjäristyksiä, oli taidolla tehdyn maalauksen takia tiiltien näköinen alemmissä kerroksissa; nelinurkkainen katto oli kukkia täynnä ja koko pengeri oli täynnä lemuavia kukkasia. Kahden huvihuoneen välissä olevan suuren portin kautta tultiin pihaan, mutta juutalaisten tavan mukaan ei näissä huvihuoneissa ollut akkunoita kadulle päin.

Kello löi 11 lähimäisessä kirkossa, kun Martin Paz seisautui Saran asunnon edustalle. Syvä äänettömyys vallitsi hänen ympärillään. Minkätähden seisoo indiani liikkumatonna näiden muurien ulkopuolella? Sentähden että valkoinen haamu näkyy penkereellä kukkien kesken, joille yö antoi epäselvän muodon, poistamatta niiden lemuja.

Martin Paz nosteli ehdottomasti käsiään ja laski ne ristiin kunnioituksella.

Äkkiä katosi valkoinen haamu ikäänkuin säikähtyneenä. Martin Paz kääntyi ja André Certa oli hänen silmänsä edessä.

"Milloin indianit ovat alkaneet viettää öitään tällaisissa mietteissä?" kysyi viime mainittu vihoissaan.

"Sen he tekevät, niinkauan kuin polkevat esi-isien omaa maata", vastasi Martin Paz.

André Certa astui askeleen lähemmäksi liikkumatonta kilpailijaansa kohti.

"Kurja, väistykö suosiolla?"

"En väisty", vastasi indiani ja kohta välkkyi kaksi tikaria molempien vastustajain käsissä. Ne olivat saman kokoisia ja näkyivät olevan yhtä väkeviä. André Certa kohotti sukkelaan käsivartensa, jonka hän laski alas vielä sukkelammin. Hänen tikarinsa oli näet sattunut indianin tikariin; André, haavotettuna olkapäähän, kaatui maahan huutaen: "Auttakaa, auttakaa!"

Juutalaisen talon portti aukeni. Mestisiä tulvaili läheisistä taloista ja muutamat ajoivat pakenevaa indiaania takaa, vaan toiset nostivat haavotettua ylös.

"Kuka tämä mies on?" kysyi joku niistä. "Jos hän on merimies, anna viedä häntä Pyhän Hengen sairashuoneeseen, mutta, jos hän on indiani, pyhän Annan sairashuoneeseen".

Vanha mies lähestyi haavoitettua ja hän tuskin oli nähnyt hänen, ennenkuin hän huusi: "Anna kohta viedä tämä nuori mies minun luokseni. Kuinka kummallinen onnettontuus!"

Sillävälin toivoi Martin Paz pimeyden ja sukkeluuden avulla voivansa päästä takaa-ajavia pakoon. Hän juoksi kaikin voimin. Jos hän vaan voisi päästä maaseudulle olisi hän turvassa, mutta kaupungin porttia, joita suljettiin joka ilta kelo yksitoista, ei aukaistu ennen kello neljää aamulla. Hän tuli kivisillan toiseen päähän. Indianit lähestyivät yhä sekä muutamat sotamiehet, jotka olivat yhtyneet heihin. Kaikeksi onnettomuudeksi näkyi vahti-joukko vastakkaisella rannalla; Martin Paz huomattuaan, ettei hän voinut päästä eteenpäin eikä taaksepäin, hyppäsi rintavarustuksen yli ja heittäysi kohisevaan koskeen, joka murtui kivi-arkkuja vastaan.

Kumpiki parvi riensi sillan reunalle, ottaakseen pakolaista kiini silloin, kun hän aikoi nousta maihin;

mutta turhaan seisoivat siinä odottaen: Martin Pazia ei enää näkynyt.

III.

Kun André Certa oli viety juutalaisen taloon ja laskettu maata k(ireimmän kautta valmistetulle vuoteelle, virkosi hän tainnoksistaan pian ja puristi vanhan juutalaisen kättä. Lääkäri, jolle palvelijat olivat vieneet sanan, saapui paikalle. Haava ei näkynyt olevan vaarallinen, sillä mestisin olkapää oli haavottunut siten, että teräs ei sattunut lapaluuhun. Muutaman päivän kuluttua toivottiin hänen paranevan.

Kun Samuel ja André Certa olivat kahden kesken, sanoi jälkimäinen:

"Tekisitte oikein herra Samuel, jos muuraisitte kiini oven, jonka kautta päästään penkereelle".

"Mitäpä sitten pelkätte?" kysyi juutalainen.

"Toivoisin, ettei Sara enää pitäisi indiania mielessään. Minun kimppuuni ei käynyt mikään varas; hän on kilpakosija, jonka kynsistä ihmeellisesti pelastuin".

"Ei suinkaan!" huudahti juutalainen, "te petytte. Sara on oleva aviopuolison esikuva ja minä puolestani teen kaikkia, jotta hän olisi teille kunniaksi".

André Certa kohottausi hiukan ylös, nojaten käsivarrelleen.

"Herra Samuel, tahdon sanoa teille jotakin, jota ette kyllin usein voi muistella ja tämä on se, että minä Sarasta olen maksava teille satatuhatta piasteria".

"André Certa", vastasi juutalainen saitori hymyilyllä, "tuota muistan alinomaa ja olen milloin hyvänsä valmis antamaan teille tämän kuitin saatuani kiliseviä kolikoita".

Näin puhuessaan otti hän lompakostaan paperin, jonka André Certa työnsi pois sanoen:

"Kauppa ei ole minkään arvoinen, ennenkuin Sara on tullut vaimokseni ja siksi hän ei ikänä tule, jos minun pitää kilpailla tuollaisen kilpakosijan kanssa! Te tiedätte kyllä, mihin minä pyrin. Mennessäni naimisiin Saran kanssa, tahdon päästä tämän ylimyskunnan vertaiseksi, joka nyt ainoastaan ylenkatseellisilla silmäyksillä katselee minua".

"Ja tämän tarkoituksen te, André Certa, tulette saavuttamaan, sillä mentyänne kerran naimisiin, näette te ylpeimpien hispanialaistemme pakkautuvan saleihinne".

"Missä Sara on ollut tänä iltana?"

"Israelin temppelissä vanhan Ammonin seurassa".

"Mitä hyvää siitä on, että annatte Saran noudattaa kirkollismenojanne?"

"Olen juutalainen", vastasi Samuel, "eikä Sara olisi tyttäreni, ellei hän täyttäisi uskontoni vaatimuksia".

Juutalainen Samuel oli ylenkatsottava ihminen. Rahan ahne ja vääryydellä etsien voittoa kaikesta, minkä hän voi, oli hän suoraan takenevassa polvessa syntyisin Judasta, joka myi Mestarinsa kolmestakymmenestä denariosta. Kymmenen vuotta sitten oli hän muuttanut Limaan. Omasta halustaan oli hän valinnut asuntonsa San Lazaron etukaupungin äärimmäisellä reunalla ja rupesi heti ajamaan vähemmän rehellisiä asioita. Vähitellen alkoi hän näyttää suurta loisteisuutta; hänen talossaan elettiin muhkeasti; hänen lukuisat palvelijansa ja loistoiset ajokalunsa ilmottivat, että hänellä oli äärettömiä tuloja.

Samuelin asettuessa Limaan asumaan oli Sara ainoastaan kahdeksanvuotias. Suloinen ja miellyttävä Sara jo silloin miellytti kaikki ja näkyi olevan isänsä epäjumala. Muutamia vuosia myöhemmin hänen kauneutensa veti kaikkien silmät puoleensa ja silloin ruvettiin arvelemaan, että mestisi André Certa oli rakastunut nuoreen tyttöön. Suurta hämmästystä olisi tietysti herättänyt nuo satatuhatta piasteria, jotka olivat Saran käden hintana; mutta tämä kauppa pidettiin vallan huolellisesti salassa. Hyvin luultava oli, että Samuel hieroi kauppaa tunteillaan yhtä paljo kuin kotimaisilla tuotteilla. Pankkiiri, lainaaja panttia vastaan, kauppias ja laivan isäntä oli hän varsin taitava asian ujamisessa koko mailman

kanssa. Kuunari "Annonciacion", joka tänä yönä yritti laskemaan maihin Rimac-joen suulla, oli hänen omansa.

Kaikkien näitten moninaisten asiainsa keskellä täytti tämä mies, kumma kyllä, perityn taika-uskonsa vuoksi uskonnolliset velvollisuutensa turhanpäiväisellä tarkkuudella ja hänen tyttärelleen oli huolellisesti opetettu Israelin kirkollismenot.

Nytkin mestisin tehdessä muistutuksiaan näistä asioista pysyi vanhus vaienneena ja miettiväisenä. André Certa lakkautti vaiti-olon sanoen:

"Unhoitatteko että Saran, ruvetessaan vaimokseni, välttämättä täytyy tulla paavin-uskolaiseksi?"

"Aivan oikein", vastasi Samuel alakuloisesti, "muttu Sara tulee pysymään juutalaisena, niinkauan kuin hän on minun tyttäreni".

Nyt huoneen ovi aukaistiin ja hovimestari astui sisään.

"Onko murhaaja vangittu?" kysyi Samuel.

"Kaikesta päättäen hän on kuollut", vastasi hovimestari.

"Kuollut!" huudahti André Certa iloissaan.

"Meidän ja sotilasparven ahdistamana täytyi hänen hypätä rintavarustuksen yli ja heittäytyä Rimacjokeen".

"Mutta mitä todistuksia teillä on siihen, ettei hän ole voinut pelastua rannalle?" kysyi Samuel.

"Sulanut lumi on tehnyt virran kohisevaksi koskeksi", vastasi hovimestari. "Sitäpaitsi olimme asettaneet vahteja kummallekin rannalle, emmekä ole nähneet häntä. Olen jättänyt vahtimiehiä yöksi vartioimaan Rimacin rannikoita".

"Hyvä", vastasi vanhus. "Hän on itse rangaissut itseänsä. Näittekö hänen pakoretkellä ja tiedättekö, kuka hän oli?"

"Vallan hyvin. Hän oli Martin Paz, erät vuori-indianeista".

"Häinkö se on, joka nyt kauan aikaa on vakoillut Saraa?" kysyi juutalainen.

"E tiedä", vastasi mustalainen.

"Käske vanhan Ammonin tulla tänne".

Hovimestari vetäytyi pois.

"Näillä indianella", sanoi ukko, "on salaisia seuroja. Minun pitää saada tietää, onko tämän miehen kiikkuminen Saran jälessä kestänyt kauan".

Naispalvelija astui huoneeseen ja jäi seisomaan isäntänsä eteen.

"Tyttäreni", kysyi Samuel, "ei tietäne mitään siitä, mitä on tapahtunut tänä iltana?"

"En tunne sitä", vastasi naispalvelija, "mutta kun palvelijanne huudot olivat herättäneet minun, juoksin tyttärenne kamariin ja tapasin hänen siellä melkein hengetönä".

"Jatka", sanoi Samuel.

"Kiihkeästi kysyessäni syytä tyttärenne mielentilaan ei hän tahtonut vastata. Hän laski levolle huolimatta avustani ja minä katsoin sopivaksi vetäytyä pois".

"Onko tämä indiani usein ollut tyttäreni tavattavissa?"

"En tiedä, mestari, kuinka usein; usein kyllä olen häntä tavannut San Lazaron kaduilla ja tänä iltana on hän auttanut tytärtänne P1aza Mayorilla".

"Auttanut ja mitenkä?"

Eukko kertoi nyt, mitä torilla oli tapahtunut.

"Voi! tyttäreni tahtoi notkistaa polviaan näiden kristittyjen seassa", huusi ukko vihoissaan, "enkä minä tiedä mitään kaikesta tästä! Sinä näyt tahtovan, että ajan sinut pois talostani?"

"Mestari, antakaa minulle anteeksi".

"Mene matkoihisi", vastasi ukko jäykästi.

Eukko lähti hämmästyneenä pois.

"Nythän näette, että meidän pian on häitämme viettäminen", sanoi sitten André Certa. "Mutta minun tarvitsee levätä ja pyydän siis, että jätätte minut yksinäisyyteen".

Näin puhuttuaan ukko vetäysi verkalleen takaisin. ennen kaikkia tahtoi hän ennen levolle menoaan saada varma tieto tyttärensä tilasta ja astui hiljaa hänen kamariinsa. Sara uinaili levottomasti kalliiden silkisten verhojen takana, jotka olivat poimuihin lasketut hänen ympärilleen. Alabasterista tehty öljylamppu, riippuen katon lehdityskuvausten keskellä, valaisi huonetta himmeästi ja puoleksi avattu ikkuna laski rullakartiinien läpitse kamariin viileätä ilmaa, joka oli kokonansa täytetty aloen ja magnolien väkevillä lemuilla. Creolilainen ylellisyys ilmaantui tuhansissa taideteoksissa, joita hyvällä aistilla oli levitelty huoneen veistokuvilla koristetuille pöydille ja hyllyille, ja yön himmeässä valossa voipi miltei sanoa, että nuoren tytön henki leikkitteli näiden ihmeteltävien esineiden keskellä.

Ukko lähestyi Saran vuodetta ja kumartui hänen ylitsensä nähdäkseen, kuinka hän nukkui. Ikävä uni näkyi vaivaavan nuorta tyttöä ja kerran luiskahti Martin Pazin nimi hänen huuliltaan.

Samuel palasi kamariinsa.

Auringon ensimmäisten säteitten paistaessa nousi Sara kiireesti ylös.

Liberta, eräs neekeri, joka palveli Saraa, lähestyi nyt ja satuloitsi hänen käskystänsä muulin hallitsiatartansa varten ja hevosen itseänsä varten. Saralla oli tapana joka aamu tehdä ratsastusretken tämän palvelijan seurassa, joka oli hänelle hyvin uskollinen.

Sara pukeutui ruuniin läninkiin ja kasmiri-vaippaan suurilla napeilla, kätki olkihatun leveiden reunojen alle pitkät, mustat palmikkonsa, jotka riippuivat pitkin. selkää, ja sytytti hyvänhajuisessa nesteessä kostutetun sikarin.

Noustuaan satulaan ratsasti Sara kaupungista ja ajoi täyttä ravia kentän poikki, ohjaten kulkuansa Callaon päin. Satama oli täynnä väkeä; rantavahdit olivat yön aikana otelleet kuunari "Annonciacionin" kanssa, jonka epämääräiset liikkeet näyttivät ilmaisevan petolisia hankkeita. "Annonciacion" näkyi odottaneen muutamia epäluulonalaisia aluksia Rimac-joen suulla; mutta ennenkuin satamaluupit olivat ehtineet laivalle, oli laivan onnistunut pötkiä pakoon. Kaikenlaisia juttuja kerrottiin kuunarin käytöksestä. Muutamat luulivat, että laiva, lastattuna columbialaisilla sotamiehillä, aikoi ottaa Callaon tärkeimmät rakennukset valtaansa ja kosta Bolivarin sotamiesten kärsimää häväistystä, kun näitä häpiällisesti oli karkoitettu Perusta.

Toiset taas arvelivat kuunarin aikovan varkain kulettaa maahan euroalaisia villatavaroita. Huolimatta näistä enemmän tahi vähemmän todenmukaisista huhuista palasi Sara Limaan ja lähestyi Rimac-joen ranta. Saran ratsastusretki Callaon oli ainoastaan ollut tekosyy päästäkseen joen varrelle.

Sara ratsasti pitkin jokivartta sillalle saakka. Useat sotamiehet ja mestisit olivat kokoontuneet useissa paikoin joen rannalla. Liberta oli emännälleen kertonut yöllisiä tapauksia ja Saran käskystä kyseli hän muutamia sotamiehiä, jotka nojasivat rintavarustusta vastaan. Kerrottiin Martin Pazin hukkuneen, mutta hänen ruumistansa ei vielä ollut löydetty. Sara tarvitsi kaikki sielunvoimansa, jottei hän joutuisi epätoivoon.

Niitten ihmisten joukossa, jotka juoksentelivat ympäri rannalla, huomasi Sara erään indianin julmilla kasvoilla. Tämä oli Sambo, joka näkyi olevan toivottomassa tilassa. Saran lähestyessä vanhaa vuorelaista kuului nämä sanat: "Mikä onnettomuus! Mikä onnettomuus! Ovat tappaneet Sambon pojan! Ovat tappaneet poikani".

Muori tyttö astui muulin selästä ja käski viittauksella Libertan seurata.

Tällä kertaa lukua pitämättä siitä että häntä huomattiin, lähti Sara pyhän Annan kirkkoon, jätti muulin neekerille ja aätui katolilaiseen temppeliin. Hän kysyi pappi Joachimia ja laskien polvilleen kivilattialle rukoili hän Martin Pazin sielun edestä.

IV.

Jokainen muu ihminen paitsi Martin Paz olisi hukunut Rimacin aaltoiin ja kuolemata välttääkseen oli hänen täytynyt käyttää koko äärettömän voimansa, lannistumattoman tahtonsa ja ennen kaikkia karskiutensa, joka on aivan omituinen omaisuus Uuden mailman indianille. Martin Paz tiesi sotamiesten koettavan parastansa ottaakseen hänet kiini sillan edustalla, jossa näkyi olevan mahdoton virtaa voittaa; mutta suurella uimataidollaan onnistui hän pelastua. Kun hän huomasi olevan helpompaa uida syvemmissä vesikerroksissa, saapui hän pian rannalle ja piili Rhizophorein suojassa. Mutta mitä hänen nyt oli tekeminen? Sotamiehet saattoivat pian muuttaa mielensä ja pitkittää tiedustelemisiaan pitkin jokivartta, jolloin Martin Paz ehdottomasti olisi joutunut heidän vangiksi. Äkkiä päätti hän jälleen tunkea kaupunkiin ja piileillä siellä.

Martin Pazin täytyi käydä erästä leveimmistä kaduista, jottei hän tapaisi niitä indianeja, jotka ehkä olisivat viipyneet myöhempään kaupungissa. Aina hänestä näytti, juurikuin olisi häntä vakoiltu, eikä hän uskaltanut tuota epäilläkään. Hänen silmänsä edessä oli eräs talo, joka vielä oli kirkkaasti valaistu; portti oli vielä auki vaunuja varten, jotka ajoivat pihalta ja veivät kotia hispanialaisen ylimyskunnan kermaa.

Martin Paz hiipi taloon kenenkään huomaamatta ja hän oli juuri astunut sisään, kun ovet hänen takanaan suljettiin. Hän juoksi sukkelaan setripuusta tehtyjä, kallisarvoisia rappusia ylös, jotka olivat peitetyt uhkeilla matoilla. Huoneet olivat vielä valaistut, vaan aivan tyhjiä; hän riensi salaman nopeudella niiden läpi ja kätkeytyi vihdoinkin synkkään kamariin.

Pian sammutettiin kynttiläkruunut ja kaikki oli hiljaa. Martin Paz alkoi silloin tutkia paikkaa. Tämän huoneen akkunat olivat puutarhaan päin ja näytti siltä, kuin täältä olisi vallan sopiva tilaisuus pötkiä pakoon. Hän oli juuri hyppäämäsillään ulos, kun nämä sanat tapasiavat hänen korvansa:

"Herra! Te ette ole muistaneet varastaa niitä timanttia, jotka olin laskenut tähän pöydälle".

Martin Paz kääntyi ääntä kohti. Uljaskasvoinen mies osotti sormellaan juveli-lipasta.

Martin Paz, joka tällä tavoin oli loukattu, lähestyi hispanialaista, jonka karskius näkyi olevan muuttumaton ja, vetäen tikarinsa tupestaan, käänsi hän tikarin kärkeä omaa rintaansa kohti.

"Herra", sanoi Martin Paz hänelle kumisevalla äänellä, "jos vielä kerran lausutte noita sanoja, makaan minä kuolleena jalkainne juuressa".

Hispanialainen katseli hämmästyneenä tarkemmin indiaania ja sääli häntä sydämensä pohjasta. Hän astui akkunan luokse, sulki sen hiljaa ja palattuaan takasin paikalleen kysyi hän:

"Kuka olette?"

"Indiani Martin Paz. Sotamiehet minua ajavat takaa, sentähden että olen puolustanut itseäni erästä mestisiä vastaan, joka hyökkäsi minun kimppuuni ja minä kaasoin hänen maahan tikarin pistolla. Tämä mestisi on kihloissa erään nuoren tytön kanssa, jota minä rakastan. Herrani! Te voitte jättää minut vihollisteni käsiin, jos pidätte sen soveliaana".

"Herrani", vastasi hispanialainen mutkittelematta, "minä lähdän huomenna Chorillon kylpypaikkaan. Jos tahdotte olla minun seurassani, tulette kohta olemaan turvassa kaikista tiedustelemisista, ettekä tule katumaan markiisi don Végalin kesti-ystävyyttä.

Martin Paz kumarsi jäykästi.

"Te voitte huomiseksi laskea levolle tälle vuoteelle", jatkoi don Végal. "Ei ole kukaan, joka voi löytää turvapaikkaanne".

Hispanialainen lähti pois huoneesta ja indiani, jonka sydäntä niin jalo luottamus liikutti, jäi yksinensä. Martin Paz antautui markiisin turviin ja vaipui tyynesti unen helmaan.

Auringon noustessa seuraavana aamuna antoi markiisi viimeiset käskyt lähdön suhteen ja kutsutti juutalaisen Samuelin luokseen. Sitä ennen lähti hän kuitenkin aamusaarnaan.

Tätä tapaa noudatti Perun koko ylimyskunta. Lima oli perustamisestansa saakka ollut katolilainen luonteeltaan; paitsi monilukuisia kirkkoja löytyi kaupungissa vielä 22 munkki-, 17 nunna-luostaria ja 4 turvapaikkaa niitä naisia varten, jotka eivät tehneet luostarilupauksia. Kullakin näistä laitoksista oli oma kappelinsa, niin että Limassa oli enemmän kuin 100 huonetta jumalanpalvelusta varten ja 800 munkkia sekä 300 nunnaa toimitti uskonnollisia menoja.

Don Végal astuessaan pyhän Annan kirkkoon huomasi kohta nuoren tytön, joka notkisti polvensa, rukouksiin ja kyyneliin vaipuneena. Tytöllä näkyi olevan niin suuri suru, että markiisi ei voinut olla sääliväisesti häntä katsomatta ja hän aikoi lausua muutamia lohduttavia sanoja tytölle, kun pappi

Joachim lähestyi häntä, puhuen matalalla äänellä.

"Armosta, don Végal, älkää lähestykö häntä".

Sitte viittasi pappi Saralle, joka seurasi häntä himmeään ja yksinäiseen rukouskappeliin.

Don Végal kääntyi alttariin päin ja kuunteli jumalanpalvelusta, mutta palatessaan kotia kirkosta johtui vasten hänen tahtoaan tämä nuori tyttö hänen mieleensä, jonka kuva oli pysyväisesti piirretty hänen sydämeensä.

Tultuaan kotia tapasi don Végal juutalaisen Samuelin vierashuoneessa; hän oli totellut markiisin käskyä ja näkyi nyt unohtaneen yölliset tapaukset. Rahan ansaitsemisen toivo elähytti hänen kasvojaan.

"Mitä teidän armonne käskää?" kysyi hän hispanialaiselta.

"Minun pitää saada kolmekymmentätuhatta piasteria tunnin sisään".

"Kolmekymmentätuhatta piasteria... Kellähän tuon verta rahoja on? Pyhän kuninkaan Davidin nimessä armollinen herra, minulla on pahempi pula niitä hankkia kuin teidän armonne voi ajatellakaan".

"Kas tusä muutamia kallisarvoisia juveli-lippaita", jatkoi don Végal puhettaan, hämmästyttämättä juutalaisen vastauksesta. "Sitäpaitsi minä voin halvasta hinnasta myydä maatilan lähellä Cuzcoa".

"Voi, armollinen herra!" huudahti Samuel. "Maa saattaa meitä häviölle, eikä meillä ole kyllin työntekijöitä sitä viljelläksemme. Indianit vetäytyvät vuorille, eivätkä touot tuota enemmän, kuin mitä niiden kasvattaminen maksaa".

"Minkä arvoisina pidätte näitä timantteja?" kysyi markiisi.

Samuel otti lakkaristaan esille pienen, erinomaisen huolellisesti laaditun vaa'an ja alkoi punnita kiviä suurimmalla tarkkuudella ja tätä toimittaessaan puhui hän tapansa mukaan polkien hänelle tarjotun pantin arvoa.

"Timanttia ... hm... Huonoa arvo-ainetta... Mitä niillä voittaa?... Niillä voittaa yhtä paljo, kuin jos kaivaa rahan ja maahan... Katsokaa, armollinen herra, vesi tässä timantissa ei ole vallan kirkasta... Tietäkää, että minulle on sangen vaikeata saada nämä kallisarvoiset korvukset myydyiksi... Minun täytyy silloin kuljettaa näitä kalleuksia Yhdysvaltoihin. Amerikalaiset ostavat niitä epäilemättä minulta myydäkseen niitä sitten Albionin pojille. Mutta ne tahtovat niillä saada hyvän voiton, joka onkin paikallansa, niin että minun osuuteni ei tule suureksi... Arvelen että teidän armonne tytyy kymmeneen tuhanteen piasteriin ... epäilemättä tuo on kyllä vähän, mutta..."

"Enkö minä ole sanonut", lausui hispanialainen ylenkatseellisesti, "ettei kymmenen tuhatta piasteria riitä".

"Armollinen herra, en voi antaa teille puolen realiaakaan enemmän".

"Ota nämä juveli-lippaat ja anna minulle paikalla rahat. Saadakseni täyteen kolmekymmentä tuhatta piasteria, jotka minä tarvitsen, annan teille kyllin suuren pantin tässä minun talossani. Onko tämä takaus riittävä mielestänne?"

"Voi, ei olekaan, armollinen herra! Tässä kaupungissa, jossa maanjäristyksiä vähän väliä tapahtuu, ihminen tuskin varmaan tietää, eläkö hän vai kuolee, seisooko hän pystyssä vai kaatuu".

Samuel näin puhuttuaan alkoi kävellä kantapäillään pitkin lattiaa tutkiakseen palkkien vankkuutta.

"Olkoon menneeksi! Auttaakseni teitä, armollinen herra", sanoi hän, "olen suostuva pyyntöönne, vaikka juuri tällä kertaa tulen tyhjäksi kovista rahoista, sillä minä aion naittaa tyttäreni herra André Certalle. Tunnetteko häntä, armollinen herra?"

"En tunne häntä; ja nyt pyydän teitä kohta lähettämään sen rahasumman, josta olemme sopineet. Ota nämä lippaat".

"Tahdotteko kuuttia näistä?" kysyi juutalainen.

Don Végal ei vastannut mitään, vaan meni läheisiin huoneisiin.

"Ylpeä hispanialainen", mumisi Samuel hampaiden välissä, "minä olen yhtä hyvin kukistava hävyttömyytesi, kuin hävittävä rikkautesi. Salomon nimessä! Sukkela mies olen; sillä minun korkoni ovat yhtä ylevät kuin ajatukseni".

Don Végal, mentyään pois juutalaisen luota, huomasi Martin Pazin olevan hyvin alakuloisen.

"Mikä teitä vaivaa?" kysyi markiisi ystävällisesti.

"Voi, armollinen herra! minä rakastan juutalaisen tytärtä".

"Juutalaista naista", sanoi don Végal inhon tunteella, jota hän ei voinut salata. Mutta huomattuaan nuoren indianin alakuloisuutta lausui hän, "Lähtekäämme matkalle, ystäväni; vastedes puhumme kaikesta tästä".

Tuntia myöhemmin lähti Martin Paz valepuvussa kaupungista, seuraten don Végalia, joka ei ottanut ketään omasta väestä mukaansa.

Chorillon merikylpylaitos on kaksi peninkulmaa Limasta. Tällä indiani-seurakunnalla on kaunis kirkko. Lämpöisempänä vuoden aikana kokoontuu Chorilloon Liman koko ylimyskunta. Pelihuoneet, joita ei suvaita Limassa, ovat täällä auki kaiken kesää. Ylimykset osottavat siellä palavaa intoa ja usea rikas, jalosukuinen nuorukainen on siellä nähnyt omaisuutensa lipuvan käsistään muutamassa yössä.

Chorillossa oli nyt vähän väkeä. Kun don Végal ja Martin Paz olivat vetäytyneet muutamaa merenrannalle rakennettuun huvilaan, saivat he siis elää rauhassa, katsellen Tyynen Valtameren ääretöntä pintaa.

Markiisi don Végal, joka kuului Perun vanhimpiin hispanialaisiin perheisiin, tiesi että hänessä sammui mainio suku, josta syystä hän saattoi ylpeillä. Hänen kasvoissaan näkyi myös syvän alakuloisuuden jälkiä.

Oltuansa jonkun aikaa sekaantuneena valtiopuuhiin, inhoi hän nyt sanomattomasti noita alituisia vallankumouksia, jotka pantiin toimeen ainoastaan persoonallisen kunnianhimon vuoksi ja hän oli nyt vetäynyt jonkunlaiseen yksinäisyyteen, jota ainoastaan harvinaisella väliajalla keskeytti niiden velvollisuuksien täyttäminen, joita kohteliaisuus vaati.

Hänen suuri omaisuutensa oli siten vähitellen huvennut. Hänen maatilansa oli työmiesten puutteesta rappio-tilassa ja sen vuoksi hän oli pakotettu ottamaan suuria summia velaksi; vaan häntä ei pelottanut se ajatus, että hän pian joutuisi häviölle. Hispanialaisen kansan huolettomuus ynnä kylläntyminen hyödyttömään elämään oli tehnyt hänet tunnottomaksi uhkaavaisen tulevaisuuden suhteen. Muinoin naimisissa armaan puolison kanssa ja pienen viehättävän tytön isänä oli hän nähnyt hirveän onnettomuuden tempaavan nämä rakkauden esineet hänen käsistään. Hän ei ollut enää millään hellällä siteellä sidottu mailmaan ja hän antoi päivänsä kulua, miten vaan sattui.

Don Végal luuli sydämensä olevan kuolleen, kun hän äkiki tunsi sen uudelleen sykkivän seurustellessaan Martin Pazin kanssa. Tämä vilkas luonne herätti hänet uuteen eloon; indianin jalo ja arvokas ryhti miellytti ritarillista hidalgoa; kylläntyneenä hispanialaisiin ylimyksiin, joihin hän ei enää luottanut ja inhoen mestisiä, jotka pyrkivät kohota edellisten kustannuksella, yhtyi markiisi mielihyvällä siihen alkuperäiseen kansanheimoon, joka niin urhoollisesti taisteli Pizarron satureiden kanssa Amerikan maasta.

Indiania pidettiin kuolleen, kuten don Végal oli Limassa kuullut kerrottavan, mutta koska hän piti Martin Pazin ja juutalaisen naisen naimisen kuolemata pahempana, päätti hän pelastaa indianin tässäkin suhteessa, antaessaan Samuelin tyttären joutua naimisiin André Certan kanssa.

Koska siis Martin Paz tunsi äärettömän alakuloisuuden painavan sydäntään, ei markiisi huolinut lainkaan keskustella hänen kanssaan menneistä ajoista, vaan puhui nuoren indianin kanssa arvottomia asioita.

Kuitenkin sanoi don Végal, joka hänen alituisesta suremisestaan oli pahoillaan, eräänä päivänä hänelle:

"Minkätähden, nuori ystäväni, olette luonnollista jalouttanne osoittamatta, kun kätжете sydämässänne niin jokapäiväistä tunnetta. Eikö esi-isienne joukkoon kuulunut Manco Capac, jonka isänmaan rakkaus on suonut hänelle paikan sankarien rivissä? Minkä jalon työn mies voi toimittaa, kun halpa himo ei tee hänen mielensä alakuloiseksi! Ettekö sydämässänne toivo joskus pääsevänne jälleen itsenäisiksi?"

"Sitähän me puuhailemme, armollinen herra", vastasi indiani, "eikä se päivä ehkä enää ole kaukana, jolloin veljeni miehissä tekevät kapinan".

"Ymmärrän kyllä. Te puhutte siitä salaisesta sodasta, jota veljenne valmistavat vuorillaan. Merkin annettua astuvat he alas kaupunkiin aseet kädessä ... ja ne pääsevät voitolle, kuten aina ennenkin. Olkoon menneeksi! Kas kuinka teidän etunne katoavat näissä alituisissa vallankumouksissa, joiden

näyttämöpaikkana on Peru; vallankumoukset hävittävät indianeja ja hispanialaisia mestisien eduksi".

"Me pelastamme maamme", huudahti Martin Paz.

"Niin! Te pelastatte, jos toimitatte asianne hyvästi", vastasi don Végal. "Kuule minua! Minä rakastan teitä, niinkuin olisitte poikani. Mielikarvauksella sanon sen, sillä meillä hispanialaisilla, mahtavan kansan ylpeillä jälkeläisillä, ei ole enää kyllin voimaa valtion perustamiseen. Teidän asianne on voittoa tuota onnetonta "amerikalaisuutta", joka koettaa karkottaa europalaista muukalaista. Minun luullakseni ainoastaan europalaisten maahan-tulo voi pelastaa Perun vanhan valtakunnan. Keskellä sitä sisällistä sotaa, jota te valmistatte ja joka on sulkemaisillaan pois kaikki sääty-luokat, paitsi yksi ainoa, ojentakaahan silloin kätenne vanhan mailman ahkeroille kansoille!"

"Indianit, armollinen herra, tulevat aina pitämään muukalaisia vihollisina, olkootpahan sitten mimmoiset tahansa, eivätkä ne koskaan tule sallimaan kenenkään rankaisematta hengittää heidän vuori-ilmaansa. Se valta, joka minulla nyt on heidän ylitsensä, on ilman mitään merkitystä sinä päivänä, jolloin en vanno kuolemaa heidän sortajilleen. Ja mikä minä nyt olen?" kysyi Martin Paz alakuloisesti. "Vankiraukka, joka ei saisi 3 tuntia olla hengissä Limassa!"

"Ystäväni! Teidän täytyy luvata minulle, ettette sinne palaja".

"Ja minkävuoksi minun täytyy sen luvata, don Végal? Minä en voi päästä sydämeistäni".

Don Végal ei puhunut mitään. Nuoren indianin rakkaus kiihtyi päivä päivältä. Markiisi vapisi nähdessään hänen käyvän varmaa kuolemaa kohti, jos hän uudelleen ilmaantuisi pääkaupungissa. Hän päätti innokkaasti puuhata jouduttaakseen juutalaisen naisen häitä. Hankkiakseen itselleen varmuutta asiassa, lähti hän eräänä aamuna Chorillosta ja palasi kaupunkiin.

Silloin sai hän kuulla että André Certa, joka oli haavoistaan parantunut, oli jalkeella ja että hänen kohdakkoin tapahtuvat häät olivat päivän puhe-aineena.

Don Végal halusi oppia tuntemaan sitä tyttöä, jota Martin Paz rakasti. Hän lähti illalla Plaza Mayorille. Täällä oli kuten tavallisesti paljon väkeä koolla. Markiisi tapasi vanhan ystävänsä, pastori Joachimin. Hän suuresti kummastui don Végalin kertoessa Martin Pazin elävän ja lupasi innokkaasti valvoa nuorta indiaania sekä antaa markiisille kaikkia uutisia, jotka voisivat huvittaa häntä.

Äkkiä huomasi don Végal mustaan kaapuun verhotun nuoren tytön, joka nojautui vaunujen nurkkaa vasten.

"Kuka on tuo ihana impi?" kysyi hän pastorilta.

"Hän on Adnré Certan morsian, juutalaisen Samuelin tytär".

"Hän! Juutalaisen tytär!"

Markiisi töin tuskin saattoi pidättää kummastustaan ja sanottuaan pastori Joachimille jäähyväiset palasi hän Chorilloon.

Hänen kummastuksensa kävi vieläkin suuremmaksi, kun hän luulotellussa juutalaisessa naisessa tunsi sen nuoren tytön, jonka hän oli nähnyt rukoilevan Pyhän Annan kirkossa.

V.

Kun Columbian sotajoukot, joita Bolivar oli jättänyt kenraali Santa Cruzin käytettäväksi, olivat karkoitettut eteläisestä Perusta, oli rauhallisuus ja lepo palannut tähän maahan, jota sitä ennen sotaväen kapinat olivat hällinneet. Yksityisten kunnianhimo ei näkynyt todellakaan esiintyvän yhtä hurjasti kuin ennen ja presidentti Gambarra näkyi turvallisena asuvan palatsissaan Plaza Mayorin varrella. Tältä puolen ei siis ollut mitään peljättävää, sillä todellakin uhkaavaa vaaraa ei ollut näistä kapinoista, jotka yhtä pian kukistettiin, kuin syntyivätkin ja nämä kapinat näkyivät ainoastaan mairittelevan amerikalaisen halua sotaväen paraatiin.

Todellinen vaara jäi kuitenkin hispanialaisilta huomaamatta; sillä ne olivat liian ylpeitä vaaraa huomataksaan. Mestisit eivät liioin vaaraa huomanneet, se oli päivän selvä asia, kun nämä eivät koskaan tahtoneet huomata heikompiensa.

Kuitenkin oli tavaton liike ollut kaupungissa indianien kesken, jotka usein seurustelivat vuorelaisten kanssa. Tämä kansa näkyi heittäneen sikseen luonnollisen unteluutensa. Sen sijaan että ennen laiskasti venyivät punchoillaan jalat aurinkoa kohti, kuljeskelivat he nyt maaseuduilla, pidättivät toisiaan tavatessaan ja tunsivat toisiaan eräistä merkeistä sekä kävivät halvemmissä ravintoloissa, joihin saattoivat poiketa ilman mitään vaaraa.

Muutamalla kaupungin syrjäisimmällä torilla huomattiin tämä liike kaikkien paraite. Tämän torin kulmassa oli eräs rakennus, jossa oli ainoastaan maakerta olemassa ja jonka ulkomuoto ilkeästi loukkasi silmää.

Tämä oli mitä huonoin ravintola, jota piti eräs iäkäs indiani-eukko; ravintola tarjoi vierailleen, jotka kaikki kuuluivat köyhimpään kansaan, maissi-olutta ja erästä toista, sokeriputken nesteestä valmistettua juomaa.

Indianien kokoukset tässä paikassa pidettiin aina määrätunnilla, jolloin pitkä tanko pystytettiin ravintolan katolle ikäänkuin merkiksi.

Tämän merkin annettua astui huoneeseen indiania kaikista ammateista, rakennus-johtajia, muulin-ajajia, ajureita, yksi erällään ja katosivat kohta etuhuoneen takana olevaan suureen saliin. Emäntä näkyi olevan suuressa puuhassa ja jätti ravintolan hoidon piiolleen sekä kiiruhti itse palvelemaan vieraitaan.

Muutamia päiviä Martin Pazin katoamisen jälkeen oli suuri kokous pidetty ravintolan salissa. Toin tuskin saattoi erottaa jokapäiväisiä vieraita tässä ravintolassa, sillä sali, joka ennestään oli sangen pimeä, kävi tupakin savun kautta vielä pimeämmäksi. Noin viisikymmentä indiania oli asettunut soikean pöydän ympäri; muutamat pureskelivat teelehtiä, joita sekoitettiin hyvänhajuisen maan kanssa; toiset joivat maissi-olutta suoraan suurista saviastioista, mutta nämä toimet eivät lainkaan heitä häirinneet, vaan he kuuluivat suurimmalla tarkkuudella puhetta, jota muuan indiani piti.

Puheenpitäjänä oli Sambo, jonka katse osotti suurta vakavuutta.

Tarkoin tarkastettuaan kuulijoitaan, lausui hän:

"Auringon pojat saattavat nyt puhua asioistaan. Ei löydy ketään petollista korvaa, joka heitä kuuntelee. Muutamat meidän ystävimme, jotka ovat puetut katulaulajiksi, vetävät ohitse kulkevien huomion puoleensa ja meillä on täällä täydellinen vapaus".

Todellakin kuului mandoliinin ääni ulkoa.

Ravintolassa olevat indianit, jotka tiesivät olevansa turvallisessa paikassa, kuuntelivat tarkkaan Sambon puhetta: häneen luottivat ne kokonaan.

"Mitä uutisia voi Sambo kertoa Martin Pazista?" kysyi muuan indiani.

"Ei mitään. Onko hän kuollut vai elääkö hän?... Ainoastaan suuri henki sen tietää. Odotan muutamia veljistämme, jotka ovat kulkeneet pitkin jokea joen suuhun saakka ja ne ovat ehkä löytäneet hänen ruumiinsa".

"Hän oli hyvä päällikkö", sanoi Manangani, eräs hurja indiani, jota suuresti peljättiin. "Mutta miksei hän ollut paikoillaan sinä päivänä, jolloin kuunari toi meille aseita?"

Sambo ei vastannut, vaan painoi päänsä alas.

"Veljen!", jatkoi Manangani, "eivät ehkä tiedä, että kuunari ja rantavahdit ovat ampuneet toisiaan kohti ja että, jos tämä laiva olisi joutunut heidän käsiinsä, meidän hankkeemme olisivat menneet myttyyn".

Indianin puhetta seurasi hyväksyvä morina.

"Ne veljistäni, jotka tahtovat jättää tuomionsa julistamisen toistaiseksi, ovat tervetulleet", jatkoi Sambo. "Kuka tietää, eikö poikani Martin Paz kerran ole palaava! Kuulkaa nyt! Aseet, joita olemme saaneet Cechurasta, ovat käsissämme; ne ovat kätkeyt Cordillerien vuorirotkoihin ja ovat valmiit meitä palvelemaan, kun te tahdotte täyttää velvollisuutenne".

"Ja kuka meitä estää?" kysyi eräs nuori indiani. "Me olemme teroittaneet puukkojamme ja odotamme nyt ainoastaan".

"Odotamme ratkaisevaa hetkeä", sanoi Sambo. "Veljeni kyllä tietävät, ketä vihollisia meidän ensiksi on kukistaminen".

"Noita mestisiä, jotka kohtelevat meitä kuten orjia", sanoi eräs läsnäolevista; "noita ylpeitä konnia, jotka lyövät meitä kädellä ja ruuskalla juurikuin olisimme itsepintaisia muulia".

"Niin", vastasi toinen, "ensiksi niitä, jotka ovat anastaneet tämän meidän esi-isiemme maan".

"Te petytte, sillä ensimmäiset iskumme tehdään muualla", jatkoi Sambo, joka hänen puheestaan innostui. "Nämä miehet eivät ole samat, kuin ne, jotka kolme sataa vuotta sitten uskalsivat astua Perun vapaasen maahan? Nämä rikkaat miehet alhaisemmasta säätyluokasta eivät ole niitä, jotka ovat vieneet Manco Capacin poikia hautaan? Ei! Sen ovat ylpeät hispanialaiset, todelliset europalaiset tehneet, joiden orjia olette. Jos heillä ei ole rikkautta, on heillä sen sijaan arvoa ja vihasta perulaisiin vapautuspuuhiin polkevat he jalkojensa alle luonnolliset oikeutemme. Unohtakaamme, ketkä me olemme, muistaaksemme, mitä esi-isämme ovat olleet".

"Niin! niin!" huudahti kokous, mielihyvällä jalkaansa polkien.

Muutaman silmänräpäyksen vaiti-olon perästä, Sambo muutamia kapina-liittolaisia kyselemällä, vakuutti itseään siitä, että ystävät Cuzcossa ja koko Boliviassa olivat valmiit astumaan esiin yhtenä miehenä.

Sitten jatkoi hän kiivaasti:

"Ja meidän veljemme vuorilla, uskollinen Manangani, jos he sydämessään kantavat yhtä suurta vihaa kuin sinä itse ja yhtä suurta rohkeutta, eivätkö ne lankea Liman yli kuten lumivyöry Cordillerien huipuilta?"

"Sambolla ei tule määräpäivänä olemaan syytä valitella heidän rohkeuttaan", vastasi Manangani. "Sambon, käydessään ulos kaupungista, ei tarvitse kävellä kauas, ennenkuin hän kaikkialla näkee indianeja nousevan ylös, vihasta hehkuvina. San Christovalin ja Amancaien vuorensolissa odottaa usea mies, punchoonsa käärittynä ja väkipuukko vyöllään. Pantakoon vaan karpiina (lyhyt ratsu-pyssy) hänen käteensä! Ne eivät ole unohtaneet, että heidän on hispanialaisille kostaminen Manco Capacin miestappoa".

"Oikein Manangani", vastasi Sambo. "Suuri henki on puhunut suusi kautta. Veljeni tulevat ennen pitkää tietämään jotakin siitä, jonka heidän päällikkönsä ovat valinneet. Presidentti Gambarra kokee ainoastaan vahvistaa valtaansa; Bolivia on kaukana ja Santa Cruz on karkoitettu. Me voimme siis toimia täydessä turvasa. Muutaman päivän perästä kutsuu Amancaien juhla sortajamme riehuviin huveihin. Silloin olkoon kukin valmis lähtemään liikkeelle, jotta tämä uutinen levetkään Bolivian etäisimpiin kyliin".

Tässä silmänräpäyksessä tunkesi kolme indiaania esille suureen saliin. Sambo astui sukkelaan heitä vastaan.

"Mitä kuuluu?" kysyi hän muutamalta niistä.

"Martin Pazin ruumista ei ole löydetty", vastasi eräs näistä indianeista. "Me olemme naaranneet useissa paikoin joessa ja taitavimmat sukeltajamme ovat suurella huolella etsineet. Nyt uskomme, ettei Sambon poika ole hukunut Rimacin aaltoihin".

"Ovatko tappaneet hänen? Mihin hän on joutunut? Piru heitä periköön, jos ovat poikani tappaneet. Erotkoot veljeni nyt hiljaisuudessa. Palatkoon kukin paikalleen, valvokoon ja odottakoon aikaa".

Indianit lähtivät pihalle ja erkanivat. Sambo jäi yksin Mananganin kanssa, joka kyseli häneltä:

Tiedättekö Sambo, mikä tunne se oli, joka johdatti pojan askeleet San Lazaron kortteliin? Onko Sambo varma pojastaan?"

Salama leimahti Sambon silmistä niin että Manangani säpsähti; mutta edellinen hillitsi tunteitaan sanoen:

"Jos Martin Paz pettäisi veljiään, tappaisin ensin kaikki ne, jotka ovat hänen ystävytydessään, kaikki ne, joita hän on rakastanut. Sitten tappaisin hänet itse ja vihdoin itseni, jottei häväistystä suvusta jäisi ketään eloon".

Emäntä aukasi nyt salin oven, astuen esille Sambon luokse ja antaen hänelle kirjeen, joka oli hänelle tuleva.

"Kuka on tämän antanut teille?" kysyi hän.

"En tiedä", vastasi indiani-eukko; "joku vieraista on tahallaan jättänyt tämän paperin jälkeensä, sillä minä löysin sen pöydältä".

"Onko täällä ollut ainoastaan indiania?"

"Ainoastaan indiania".

Emäntä meni matkoihinsa. Sambo aukasi kirjeen ja luki ääneen:

"Nuori tyttö on rukoillut Martin Pazin puolesta, sillä hän ei ole unohtanut indiania, joka pani henkensä alttiiksi hänen edestään. Jos Sambolla on jotakin uutisia pojastaan tahi jotakin toivoa vielä löytää häntä, tulee hänen kääriä punaisen silkkihuivin käsivartensa ympäri. Silmäpari löytyy, joka näkee hänen kulkevan ohitse joka päivä".

Sambo hieroi kirjettä sormiensa välissä.

"Tuo onneton", sanoi hän, "joka on silmäillyt naista".

"Kuka on tämä nainen?" kysyi Manangani.

"Hän ei ole indianinainen", vastasi Sambo, "hän on joku nuori, korkeasukuinen neitonen. Voi! Martin Paz, en tunne sinua enään".

"Aivotko tehdä sen, minkä tämä nainen pyytää teiltä?"

"En suinkaan", vastasi indiani kiivaasti. "Kadottakoon hän kaiken toivon jälleen nähdä poikani ja kuolukoon hän siitä".

Hän repi kirjeen palasiksi raivoissaan.

"Näkyy olleen indiani, joka on tuonut kirjeen tänne muassaan", huomautti Manangani.

"Niin, joku meikäläisistä on sen tehnyt. Hän on tiennyt, että minä usein käyn tässä ravintolassa, mutta minä en koskaan enään tule tänne. Palatkoon veljeni vuorille. Minä jään kaupunkiin valvomaan etujamme. Tahdomme nähdä, tuleeko Amancaien juhla iloisemmaksi sortajille vai sorretuille".

Molemmat indianit erkanivat.

Hanke oli hyvin harkittu ja hetki sen toimeen panemiseen hyvin valittu. Perussa, joka siihen aikaan oli melkein tyhjänä ihmisistä, oli ainoastaan harvoja hispanialaisia ja mestisiä. Indianien hyökkäys sekä Brasilian metsistä että Chilen vuorilta ja La Platan tasangoilta tulisi täyttämään kapinallisen alueen peljättävällä sotajoukolla. Suurten kaupunkien Liman, Cuzcon ja Punan kerran perin pohjin hävitettyä ei ollut luultavaa, että Columbian sotajoukot, joita Perun hallitus vähää ennen oli karkoittanut, nyt tulisivat pulassa olevia vihollisiaan avuksi.

Tämän yhteiskunnallisen mullistuksen piti kuitenkin onnistuman, jos asiaa saatettiin pitää salassa, eikä muuten löytynyt tässä kansassa kavaltajia. Mutta he eivät tienneet, että muuan mies oli erikseen päässyt presidentti Gambarran puheille, he eivät tienneet tämän miehen kertoneen, että kuunari "Annonciacion" oli purkanut kaikenlaisia aseita indianien veneisin Rimac-joen suulla. Ja tämä mies oli äskettäin pyytänyt suuren palkinnon tästä palveluksesta, jonka hän oli tehnyt Perun hallitukselle, kertoessaan näitä tapauksia. Vieksaasti hän näet piti kummankin puolta. Vuokrattuaan laivansa Samhon asiamiehille korkeasta hinnasta, oli hän äsken myynyt presidentille kapinallisten salaisuuden.

Näistä toimista tunnemme, että tämä mies oli juutalainen Samuel.

VI.

André Certa, joka vihdoinkin oli täydelleen toipunut, ja luuli Martin Pazin kuolleen joudutti nyt häitään. Hän halusi Liman kaduilla näyttäytyä ihanan, nuoren juutalais-naisen seurassa.

Sara kuitenkin osoitti hänelle suurta jäykkyyttä, mutta hän ei pitänyt tuosta lukua, sillä hän näki Sarassa ainoastaan kallisarvoisen tavarahan, josta hän oli maksanut satatuhatta piasteria.

Meidän tulee tässä mainita, että André Certa syystä piti epäluuloa juutalaista kohtaan. Jos kontrahti ei juuri ollut kunniallinen, ei niihin liioin ollut luottamista, jotka sen olivat tehneet. Mestisi tahtoi myöskin salaa puhutella Samuelia ja vei hänet eräänä päivänä mukanaan Chorilloon. André Certa halusi häittänsä edellisinä päivinä koettaa onneaan pelissä. Pelihuoneet Chorillossa oli avattu muutamia

päiviä don Végalin sinne tultua ja niiden avattua oli alituinen liike Liman tiellä. Moni tuli sinne jalkasin ja palasi vaunuissa ja moni menetti siellä lopun tavaroistaan.

Don Végal ja Martin Paz eivät ottaneet osaa näihin huveihin, sillä nuoren indianin väliäpitämättömyyteen oli jalompia syitä.

Iltakävelyjen perästä markiisin kanssa palasi Martin Paz huoneisinsa ja saattoi siellä ikkunaa vasten nojaten viettää pitkiä aikoja omissa mietteissään. Don Végal alinoma muisteli Samuelin tytärtä, jonka hän oli nähnyt rukoilevan kirkossa; mutta hän ei uskaltanut kertoa tästä Martin Pazille, vaikka hän vähitellen häneen teroitti kristinopin totuuksia. Hän pelkäsi Martinin sydämessä verestää niitä tunteita, joita hän halusi tukahuttaa; sillä indiani alkoi luopua kaikesta toivosta saada Saraa omakseen. Poliisi oli nyt lakannut häntä etsimästä ja aikaa voittaen olisi Martin Paz ehkä kerran saattanut suojeliansa vaikutuksesta saada paikan Perun yhteiskunnassa.

Mutta nyt alakuloinen indiani eräänä päivänä päätti hankkia tietoa siitä, mihin nuori juutalais-nainen oli joutunut. Hispanialaisen pukunsa vuoksi saattoi hän hiipiä johonkin pelisaliin ja siellä kuunnella vieraiden puhetta.

André Certa oli niin mahtava mies, että hänen naimisensa, jos se oli tapahtumaisillaan, piti oleman heidän puhe-aineenansa.

Indiani ei siis lähtenyt meren rannalle, vaan kiipesi niille korkeille kallioille, joille Chorillon mahtavimmat talot olivat rakennetut, ja astui muutamaan huoneeseen, johon tultiin leveitä kiviportaita myöten.

Tämä oli pelihuone. Päivä oli ollut kuuma usealle Liman asukkaalle. Muutamat, jotka edellisen yön vaivoista olivat henkisesti ja ruumiillisesti väsyneet, lepäsiivät lattialla, käärittyinä punchoihinsa. Toiset pelaajat istuivat suuren, viheriän liinan edessä, joka oli jaettu neljään pohjaan kahdella viivalla, jotka kohtisuoraan halkasivat toisiaan; jokaisella pohjalla oli sanojen azar [hasaarti, onnen-touko, sattumus] ja suerte [kohtalo] alkukirjaimet A. S. Pelaajat merkitsivät pisteillä jommankumman näistä kirjaimista, pankin pitäjä teki panoksen ja nakkasi pöydälle kaksi arpa-noppaa, joiden yhteen lasketut pisteet määräsivät, voittivatko pelaajat A:lla vai S:llä.

Tällä haavaa oli peli hyvin vilkas. Eräs mestisi takaa-ajoi onnetarta kuumeentapaisella innolla, mutta huonolla menestyksellä.

"Kaksituhatta piasteria", huudahti hän.

Pankin pitäjä nakkasi arpanopat ja pelaaja kiroili.

"Neljästuhatta piasteria", huudahti hän kohta sen jälkeen.

Ja taasen hän tappasi rahansa.

Martin Paz, joka seiso katveessa, saattoi nyt nähdä pelaria suoraan silmiin. Hän oli André Certa ja hänen vieressään seiso juutalainen Samuel.

"Kylin pelattu, herrani", sanoi Samuel. "Onni ei ole kanssanne tänään".

"Mitä se teihin kuuluu?" vastasi mestisi äreästi.

Samuel kumartui ja kuiskasi hänen korvaansa:

"Jollei se minuun kuulu, niin se kuulu teihin; sillä teidän täytyy luopua näistä tavoistanne häitenne edellisinä päivinä".

"Kahdeksantuhatta piasteria", vastasi André Certa ja viittasi kirjainta S. Kirjain A. sattui tulemaan ja mestisi kiroili. Pankin pitäjä jatkoi:

"Herra, tehkää panoksenne!"

André Certa, joka oli ottanut käsille seteleitä lakkaristaan, tahtoi nyt uskaltaa suuren summan. Hän laski rahat yhdelle noista neljästä pohjasta ja pankin pitäjä puisteli jo arpa-noppia, kun eräs Samuelin viittaus pidätti häntä. Juutalainen uudelleen kyykistyi mestisin korvalliselle ja kuiskasi:

"Jollei teillä ole kyllin rahoja päättääksenne kauppaamme, niin jo tänä iltana kaikki on rikottu".

Aindré Certa nosteli olkapäitään ja osotti liikkeellään narkästymistä. Otettuaan rahansa takasin lähti hän pois pelisalista.

"Jatkakaa nyt", sanoi Samuel pankin pitäjälle. "Tehän saatatte häiden jälkeen saattaa tämän herran perikatoon".

Pankin pitäjä kumarsi nöyryimmästi, sillä juutalainen oli Chorillon pelihuoneen perustaja ja omistaja.

Tämä mies tavattiin kaikkialla, missä oli realikaan ansaittavissa.

Samuel lähti kävelemään mestisin jälkeen ja tarratessaan hänen kiviportailla sanoi hän:

"Minulla on tärkeimpiä asioita teille kerrottavina, mutta missä saatamme rauhassa puhua".

"Missä hyvänsä", vastasi mestisi äreästi.

"Herra, teidän paha tuulenne ei suinkaan mahtane turmella tulevaisuuttanne. Minä en luota huoneisin vahvimmillä lukoilla, en luota autoimpaan kenttään, kun salaisuuden uskomisen teille on kysymyksessä. Te saatte minulle kalliisti maksaa; mutta kannattaa kyllä hyvin kätkeä salaisuuteni".

Niin puhuen olivat molemmat miehet tulleet rannalle niiden pienien mökkien edustalle, jotka olivat määrättyt kylpyvieraita varten. He eivät tienneet, että Martin Paz sekä näki että kuuli heitä, kun hän käärmeentapaisesti luikerteli heidän perässään.

"Ottakaamme vene", sanoi André Certa, "ja lähtekäämme merelle".

Mestisi irroitti rannalta pienen veneen ja heitti muutaman lantin vartijalle. Samuel astui hänen kanssa veneeseen ja mestisi lähti soutamaan merelle päin.

Mutta kun Martin Paz, joka oli ollut piilossa eräässä kallion kolossa, näki veneen etenevän, oli hän äkkiä riisunut vaatteet ja voimallisesti uinut veneen perässä, pitäen ainoastaan väkipuukkoa vyöllään. Auringon viimeiset säteet valaisivat Tyynen valtameren aaltoja ja taivas ja maa olivat synkän pimeyden peitossa.

Martin Pazin mieleen ei johtunut että mitä vaarallisimpia haikaloja oleskeli tässä meressä. Hän pysähtyi veneen läheisyyteen ja kyllin lähelle saattaakseen kuulla, mitä puhuttiin.

"Mitä todistuksia minä olen antava tämän tytön isälle, jos tyttö todellakin on sen, jonka sanotte hänen olevan?"

"Teidän tulee muistuttaa häntä, miten hän kadotti lapsensa".

"Miten se sitten tapahtui?"

"Kyllähän saatte kuulla".

Martin Paz, joka vaivoin keikkui aaltojen harjalla, kuunteli, vaan ei käsittänyt mitään.

"Saran isä", sanoi juutalainen, "asui Concepcionissa Chilessä. Hän oli tuo korkeasukuinen mies, jota jo tunnette ja ainoastaan hänen omaisuutensa veti vertoja hänen aateliselle arvolleen. Tärkeiden asioiden vuoksi täytyi häne matkustaa Limaan, jonne hän yksin lähti jättäen Concepcioniin vaimonsa ja pienen tyttärensä, joka oli viiden kuukauden vanha. Perun ilman-ala oli hänelle kaikin puolin mieluinen ja hän kirjoitti markisinnalle, että tämä tulisi hänen luokseen. Markisinna nousi priki San Joseen Valparaison satamassa muutamain palvelijain seurassa. Minäkin matkustin Peruun samassa laivassa. Laiva oli hankkeessa poiketa Limaan, kun sitä Juan Fernandosin kohdalla kohtasi hirveä myrsky, joka teki sen ohjattomaksi ja kallisti sen toiselle kyljelle. Laivamiehet ja matkustajat turvautuivat nyt pelastusveneeseen, mutta meren pauhatessa markisinna ei suostunut astumaan veneeseen; hän painoi lastaan syliinsä ja jäi laivaan. Minä jäin niinikään laivaan. Vene lähti pois ja upposi lastineen muutamia satoja syyliä San Joseesta. Me olimme nyt yksinämme. Myrsky riehui sanomattomalla raivolla. Tuuli ajeli laivaa, jossa oli viisi jalkaa vettä, matalikkoja kohti, jossa se meni kerrassaan pirstaleiksi. Nuori vaimo tyttärineen nakattiin mereen, mutta kaikeksi onneksi sain minä lapsen käsiini, jonka äiti hukkuu silmäini edessä, ja pääsin lapsen kanssa rannalle".

"Ovatko nämät erityis-seikat todenmukaisia?"

"Aivan tosia. Isä ei saata kieltää niiden totuutta. Voi! herra, minä olin tehnyt hyvän matkan, koska tämä tyttö tuotti minulle satatuhatta piasteria, joita te nyt suosiollisesti maksatte minulle."

"Mitä paljo tuo on?" kysyi Martin Paz itsekseen.

"Kas tässä minun lompakkoni sadallatuhannella piasterilla", vastasi André Certa juutalaiselle.

"Kiitoksia herra", sanoi Samuel, tarttuen aarteeseen. "Ottakaa te puolestanne tämä kuitti. Minä sitounnun antamaan teille kaksi kertaa tämän summan, jollette tule Hispanian korkeasukuisimpien perheiden jäseneksi".

Indiani ei ollut kuullut tätä viimeistä lausetta. Hänen oli pakko sukeltaa venettä välttääkseen ja huomasi nyt äärettömän suuren esineen, joka ui häntä kohti. Tämä oli hai-kala mitä vaarallisinta lajia.

Indiani näki hirviön lähenevän ja sukelsi, vaan täytyi pian palata veden pinnalle hengittääkseen. Hirviön pyrstö sattui häneen ja hän tunsu sen näljaiset suomukset koskettelevan rintaansa. Hai-kala käännähti seljälleen tarttuakseen saaliisensa ja aukasi kidan, joka oli varustettu kolmikertaisella hammasrivillä. Mutta Martin Paz, nähdessään hirviön valkoisen vatsan kiiltävän, työnsi puukkonsa sen vatsaan ja kohta hirviön veri punasi veden. Indiani sukelsi uudelleen ja poistui kymmenen sylvää hai-kalasta ja huomaamatta, miten mestisi nousi maalle, pääsi hänkin hetkisen uitua rannikolle. Hän oli jo unohtanut päässeensä hengen vaarasta.

Seuraavana päivänä lähti Martin Chorillosta ja don Végal levotonna palasi niinikään kiireimmän kautta Limaan etsiäkseen häntä.

VII.

André Certan hankkeessa olevat häät rikkaan Samuelin tyttären kanssa oli merkillinen tapaus. Korkeasukuiset naiset eivät suoneet itselleen hetkeksikään lepoa. He panivat kaiken älynsä liikkeelle keksiäkseen jotakin kaunista leninki-liiviä tahi jotakin päänkoristusta ja koetteeksi pukivat päälleen kaikenmoisia vaatteuksia.

Lukumattomia valmistuksia tehtiin niinikään Samuelin talossa. Hän tahtoi Saran häitä vietettäväksi suurella loisteella. Kalkki-maalauksia, jotka hispanialaisten tavan mukaan kaunistivat hänen asuntonsa, oli huolellisesti uudistettu; kallisarvoisimpia ikkunaverhoja riippui suurissa laskuissa ikkunain ja ovien edessä huoneiden sisäpuolella; veistokuvilla koristeltuja huonekaluja, jotka olivat tehdyt kalliista ja hyvänhajuisista puulajeista, aseteltiin suuriin, vilpeihin huoneisiin; harvinaisia pensaskasveja, kuumien maiden tuotteita, kiertyi koruhäkkien ja penkereitten ympäri.

Nuorella tyttärellä ei enää ollut mitään toivoa, koska ei Sambollakaan näkynyt olevan; sillä hän ei kantanut käsivarrella toivon merkkiä. Liberta oli vakoillut vanhan indianin hankkeita, vaan ei ollut voinut huomata ikänä mitään.

Jos Sara-parka olisi saanut noudattaa mielihaluansa, olisi hän paennut luostariin siellä elääkseen ja kuollakseen. Hänellä oli sanomaton taipumus katolilaiseen oppiin, johon hän salaa pastori Joachimin toimesta oli kääntynyt. Luostarissa hän siis olisi kokonaan antaunut uskonnon haltuun, koska tämä niin hyvin soveltui hänen sydämensä taipumuksiin.

Pastori Joachim, joka paremmin osasi lukea breviaristaan kuin ihmisten sydämiä tutkia, oli, kaiken häväistyksen välttämiseksi, ilmottanut Saralle, että Martin Paz oli kuollut. Nuoren tytön kääntyminen oli hänelle tärkeä ennen kaikkia ja koska hän piti tytön kääntymisen varmana, jos tämä joutuisi naimisiin André Certan kanssa, koetti hän totuttaa tyttöä ajattelemaan tätä naimiskauppa, etenkin koska hän ei tuntenut, millä ehdoilla naiminen oli toimeen saatu.

Vihdoin lähestyi tämä päivä, niin iloinen muutamille, niin surullinen toisille.

André Certa oli kutsunut koko kaupungin häihin, mutta yihäisemmät perheet eivät noudattaneet hänen kutsumuksiaan, vaan vetivät syyksi mikä mitäkin verukkeita.

Hetki oli kuitenkin tullut kontrahdin alle-kirjottamiseen, vaan nuorta tyttöä ei näkynyt, eikä kuulunut. Juutalainen Samuel oli pahoillaan, André Certa veti levottomana kulmiaan ryppyyn. Vieraat näkyivät olevan jonkunlaisessa pulassa; saleissa paloi lukemattomia kynttilöitä, joiden valoa peilit heijastuttivat. Kartanon edustalla kadulla kierteli eräs mies suuressa tuskassa; hän oli markiisi don Végal.

VIII.

Kaiken tämän tapahtuessa oli Sara ollut yksinensä, salaisen tuskan rasittamana. Hän ei saattanut lähteä huoneestaan. Hetkisen nojautui hän liikutettuna balkongia vasten, joka oli puutarhaan päin.

Äkkiä huomasi hän miehen, joka hiipi esiin magnoipuistosta. Hän tunsu orjansa Libertan. Tämä näkyi vainuvan jotakin salaista vaaraa, sillä väliin piileili hän jonkun kuvapatsaan taakse, väliin heittäytyi hän taasen pitkäkseen. Sara vaaleni yhtäkkiä. Liberta paini pitkän miehen kanssa, joka oli heittänyt hänen alleen ja muutamat huokaukset osottivat, että voimakas käsi oli tukkinut neekerin suun.

Nuori tyttö oli huutamaisillaan apua, kun hän näki molempien miesten nousevan seisaalle. Neekeri tarkasteli vastustajaansa ja huudahti:

"Te! Te! Tehän se olette!"

Ja hän seurasi tätä miestä, joka, ennenkuin Sara oli voinut huudahtakaan, näytti hänestä kummitukselta toisesta mailmasta. Ja juurikuin neekeri, joka oli tullut maahan viskatuksi indianin polvien alle, ei nuori tyttöäkään, joka Martin Pazia nähdessään oli vaipunut maahan, saattanut muuta kuin änkähyttää:

"Te! Te! Tehän se olette!"

Martin Paz loi häneen silmänsä ja sanoi:

"Kuuleeko nuori morsian juhlamelua? Vieraat tunkevat toisiaan saleissa, nähdäkseen onnen loistavan hänen kasvoiltaan. Saavatko he nähdä uhri-eläimen, joka on uhria varten valmistettu. Näilläkö kalpeilla kasvoilla nuori tyttö on tuleva ylkänsä luokse?"

Martin Pazin puhuessa Sara häntä tuskin kuuntelikaan. Nuori indiani jatkoi:

"Mintähden nuori tyttö itkee? Koska hänen silmänsä leijailevat kaukana hänen isänsä asunnosta, kaukana siitä kaupungista, jossa hän kärsii niin paljon".

Sara nosteli päätään. Martin Paz oli noussut pystyyn kaikessa pituudessaan ja kädellään viitaten Cordillerien huippuja kohti osoitti hän nuorelle tytölle tien vapauteen.

Sara tunsu hillitsemättömän voiman ikäänkuin hurmoittavan itseään. Ääniä jo kuului. Ihmisiä lähestyi huonetta. Hänen isänsä olisi epäilemättä astuva sisään ja ylkä ehkä seuraisi häntä. Martin Paz sammutti äkkiä pään yli riippuvan lampun... Samallinen vihellys kuin kerran Plaza Mayorilla kuului yön pimeydessä.

Ovi aukaistiin äkkiä. Samuel ja André Certa astuivat sisään. Kolkko pimeys vallitsi. Muutamat palvelijat riensivät sisälle tulisoittojen kanssa... Huone oli tyhjä.

"Kuolema ja helvetti", huudahti mestisi.

"Missä Sara lienee?" kysyi Samuel.

"Teidän tulee vastata tästä minulle", vastasi André Certa vihaisesti.

Näiden sanojen kaikuessa tunsu juutalainen, kuinka kylmä hiki valui hänen luihin saakka.

"Seuraa minua!" huudahti hän.

Palvelijain seurassa riensi hän talosta.

Sillä välin pakeni Martin Paz sukkelaan kaupungin katuja pitkin. Kaksisataa askelta juutalaisen asunnosta tapasi hän muutamia indianeja, joita hänen vihellyksensä oli sinne kutsunut.

"Seuratkaa meitä vuorillemme!" huudahti hän.

"Seuraa minua don Végalin taloon", sanoi ääni hänen takanansa.

Martin Paz kääntyi; hispanialainen seiso i hänen vieressään.

"Ettekö tahdo uskoa tätä nuorta tyttöä minun haltuuni?" kysyi tämä.

Indiani painoi päänsä alaa ja vastasi hiljaisella äänellä:

"Markiisi don Végalin taloon!"

Suostuen markiisin pyyntöön oli hän jättänyt hänelle nuoren tytön. Hän tiesi tytön olevan hyvässä turvassa markiisin talossa ja huomaten, mitä kunnia vaati, hän ei tahtonut viettää yönsä don Végalin

katon alla.

Martin Paz lähti pois palavissa päin ja veri kiehui kuumeentapaisesti hänen suonissaan.

Mutta hän oli tuskin kävellyt satakaan askelta, kun viisi tahi kuusi miestä hyökkäsi hänen kimppuunsa ja vaikka hän teki kovaa vastarintaa, onnistui heille sitoa häntä. Martin Paz huusi epätoivossaan, sillä hän luuli olevansa vihollistensa käsissä.

Muutamia silmänräpäyksiä sen jälkeen laskettiin hän eräasen kamariin ja side, joka oli peittänyt hänen silmänsä, otettiin pois. Hän katsahti ympärilleen ja oli siinä matalassa kellarisalissa, jossa hänen veljensä olivat päättäneet ryhtyä kapinaan.

Samho, joka oli ollut saapuvilla nuoren tytön ryöväämisessä, oli myöskin siellä. Manangani ja muut indianit seisovivat hänen ympärillään. Vihan tuli säihkyi Martin Pazin silmistä.

"Eikö minun poikani lainkaan sääli kyyneleitäni", sanoi Sambo, "koska hän niin kauan on antanut minun uskoa, että hän oli kuollut?"

"Pitääkö päällikkömme Martin Pazin kapinan edellisenä iltana olla vihollistemme seurassa?" kysyi Manangani.

Mutta Martin Paz ei vastannut isälleen, eikä Mananganille. Tämä jatkoi puhettaan:

"Meidän tärkeimmät asiat ovat annetut alttiiksi naisen vuoksi". Näin sanoen lähestyi hän Martin Pazia, pitäen väkipuukkoa kädessään; vaan nuori indiani ei häntä huomannut.

"Puhukaamme nyt ensiksi", sanoi Sambo, "sitten toimikaamme. Jos poikani pettää veljiään, tiedän, ketä kosto hänen petoksestaan on kohtaava. Varokoon hän itseään! Juutalaisen Samuelin tytär ei ole niin hyvässä piilopaikassa, että hän voisi päästä meitä pakoon. Minun poikani muuten tarkoin miettiköön asioitaan. Tuomittuna kuolemaan ei hänellä tässä kaupungissa ole kiveäkään, johon hän päänsä nojaisi. Mutta jos hän vapauttaa maansa, on hänelle tuleva kunnia ja vapaus".

Martin Paz oli yhä äänetönnä; mutta hänen sydämessään riehui tuima taistelu, sillä Sambo oli äsken kosketellut tämän jalon luonteen hellimpiä jänteitä. Martin Paz oli välttämättömän tarpeellinen kapinan toimeen panemiseen; hän oli suuressa arvossa kaupungin indianien kesken, hän hallitsi niitä tavallaan ja yhdellä ainoalla viittauksella ne seuraisivat häntä kuolemaan.

Siteet, jotka häntä kahlehtivat, katkaistiin Sambon käskystä. Martin Paz nousi seisaalle.

"Poikani", sanoi hänelle vanha indiani, joka silmäili häntä tarkalleen, "huomenna ennen Amancaien juhlaa tulevat veljemme rynnistämään lumi-vyöryn tavoin Liman aseettomien asukasten kimppuun. Sinä olet vapaa".

"Vuorille", huudahti Martin Paz. "Vuorille! Ja kuolema vihollisillemme!"

Aurinko valaisi ensimmäisillä säteillään indianien päällikköiden neuvotteluja Cordillerien vuorilla.

IX.

Oli 24 päivä kesäkuuta, jolloin Amancaien juhla oli vietettävä. Liman asukkaat lähtivät ratsastaen, jalkasin ja vaunuissa mainiolle ylängölle, puolen peninkulmaa kaupungista. Mestisiä ja indiaania käveli sekasin; ne käydä tepastelivat iloisina sukulaisten tahi ystävien parvissa. Kullakin joukkiolla oli eväitä mukanaan ja edellä käveli kitaran soittaja, joka soitteli ja lauloi mieluisimpia lauluja. Nämä jalkamiehet kävelivät maissi-vainioiden kautta, puikahtelivat bananas-pensaiden läpi ja vaelsivat kauniiden piilikujien halki vihdoon saapuakseen orange- ja sitruunalehtoihin, joiden tuoksut yhdistyivät raittiiden vuorituoksujen kanssa. Pitkin tietä oli pienissä ympäri kuljeksivissa mökeissä kaupan paloviinaa ja olutta, joiden suunnaton nauttiminen aikaansaatoi kaikuvaa hohotusta ja rähinää. Ratsastajat keikkuivat hevostensa selissä väkijoukon keskellä ja kilpailivat toistensa kanssa vilkkaudessa, notkeudessa ja taitavuudessa.

Koko tämän juhlan aikana, joka on saanut nimensä pienistä vuorikukkasista, oli verraton ilo ja vapaus, eikä kuulunut — kumma kyllä — mitään riitaa tuhansien ilosanojen kesken. Muutamat keihäsmiehet hevosten selässä, puettuina loistavaan haarniskaan, pitivät siellä täällä järjestystä kansan

kesken. Ja kun koko tämä väkijoukko saapui Amancaien ylängölle, kaikuivat ilohuudot vuorien rotkoista.

Katsojain jalkain juurezsa oli vanha kuningaskaupunki, joka kohotti taivasta kohden monet kirkkotorninsa, joista huumaava kellojen kilinä kaikui. San Pedron, Augustinon ja tuomiokirkon katot, joita auringon säteet kultasivat, vetivät huomiota puoleensa; San Domingon rikas kirkko, jonka neitsyt Marian kuva ei koskaan kannaa samaa pukua kaksi päivää perätysten, kohotti ylpeämmästi kuin naapurinsa pyöreän tornihuippunsa taivasta kohti. Oikealla kädellä aaltoili Tyynen meren ääretön sininen pinta ja kun silmä katsahti Canarosta Limaan päin, nähtiin kaikki nuo hautapatsaat, jotka peittävät Inkan suuren hallitsiasuvun jäännöksiä. Taivaan rannalla vilkkui tällä loistavalla taululla Morzo-Solarin niemeke.

Verinen näytelmä valmistettiin Cordillerien jäisillä huipuilla, kun Liman asukkaat ihmettelivät näitä ihania näkö-aloja.

Kaupungin tavallisten asukkaiden ollessa poissa vaelsi suuri joukko indiaania ympäri kaduilla. Nämä miehet, jotka muuten ottivat juhllisuuksiin osaa, kävelivät tyynesti ympäri ja nähtävästi syvissä mietteissä.

Usein saivat he, kuten näkyi, salaisen käskyn joltakin päälliköltä, jonka jälkeen tämä jatkoi yksitoikkoista kävelyänsä. Vähitellen kokoontui koko joukko kaupungin rikkaimpaan osaan.

Sillä välin alkoi aurinko laskeutua taivaan rannalla ja hetki oli nyt käsissä, jolloin Liman ylimykset tavallisesti lähtevät kotia Amancaien ylängöltä. Kalliimmat puvut nähtiin vaunuissa, jotka kulkivat pitkin lehtikujia. Jalkamiehiä, vaunuilla ja hevosen selässä matkustavia oli sekasin. Tuomiokirkon tornikello löi viisi. Kova ja pitkällinen huuto kuului kaupungissa.

Kaikilta torilta, kaikilta kaduilta ja kaikista taloista hyökkäsi indiaania esille aseet kädessä. Kapinoitsijat pian täyttivät komeimmat korttelit kaupungissa; useat heiluttivat palavia tuli-soittoja päittänsä yli.

"Kuolema sortajille! Kuolema hispanialaisille!" oli heidän sotahuutonsa, ja ylängön huipulla nähtiin pian toisia indiaania, jotka yhtyivät veljiinsä kaupungissa.

Lukija kuvitelkoon itselleen minkänäköinen Lima oli tällä haavaa. Kapinoitsijat olivat levinneet Liman kaikkiin kortteliin. Erään joukkion etupäässä heilutti Martin Paz mustaa lippua ja sillä aikaa kun osa indianeista kävi niiden rakennusten kimppuun, jotka olivat määrättyt hävitettäväksi, hyökkäsi hän osastoinen Plaza Mayorille. Manangani oli hänen toverinansa ja ulvoi kauheasti.

Siellä olivat hallituksen sotamiehet, jotka olivat saaneet kapinasta vihiä, asettuneet tappohankkeisina presidentin palatsin edustalle. Kauhea kivääri-tuli vastaanotti kapinoitsioita heidän saapuessa torille. Alussa hämmästyneenä tästä odottamattomasta pamauksesta, joka kaasi suuren joukon heistä maahan, seisautuivat he, mutta ryntäsivät sitten sanomattomalla tuimuudella sotamiehiä vastaan.

Nyt seurasi hirveä kahakka, jossa mies taisteli miestä vastaan. Martin Paz ja Manangani olivat ihmeen urhoollisia ja pelastuivat ihmeellisesti kuolemasta. Heidän piti millä uhrauksella hyvänsä saada tämä palatsi käsiinsä ja sitten varustaa itsensä siellä.

"Eespäin!" huusi Martin Paz, jonka mahtava ääni kehoitti hänen maanmiehiään ryntäykseen.

Vaikka indiaania ammuttiin oikealta ja vasemmalta kuoliaaksi, onnistui heille kuitenkin tunkea sen sotilas-vyöhykkeen läpi, joka ympäröitsi palatsia.

Jo seisoivat Manangani portaiden ensi astinlaudalla, kun hän äkkiä seisahtui, sillä sotamiesten eronneet rivit paljastivat kaksi tykkiä, valmiina lakaisemaan päällekkäisiä pois. Sekuntikin oli tässä kallis; hänen täytyi päästä patterin yli, ennenkun tämä laukaistiin.

"Seuraa minua!" huusi hän, kääntyen Martin Paziin.

Mutta tämä oli äsken kumartunut alas eikä häntä kuullut, sillä neekeri kuiskasi hänen korvaansa:

"Don Végalin taloa ryöstetään! Hän ehkä tapetaan!"

Kuultuaan nämä sanat vetäytyi Martin Paz taaksepäin. Manangani tahtoi pidättää häntä, vaan tässä silmänräpäyksessä laukaistiin tykit ja kaatoivat koko joukon indiaania.

"Seuratkaa minua!" huusi Martin Paz ja muutamat uskolliset toverit yhtyivät hänen kanssaan, niin että hän saattoi raivata itselleen tien sotamiesten läpi.

Tämä pako näytti kavallukselta. Indianit luulivat päällikön pettäneen heitä. Turhaan yritti Manangani uudelleen johtaa heitä tappeluun. Kivääri-tulen aikaansaattama paksu savu kätki heidät hänen

näkyvistään, eikä enää ollut mahdollista jälleen koota joukkoja. Hämminki oli ylimmillään ja pako oli täydellinen. Liekit, jotka nousivat taivaalle moniaista korttelista, houkuttelivat muutamia pakolaisia rosvoamiseen, mutta sotamiehet ajoivat heitä takaa ja tappoivat suuren joukon.

Kaiken tämän tapahtuessa oli Martin Paz saapunut don Végalin asunnolle, jossa Sambo itse johti tuimaa taistelua. Vanhalla indianilla oli kaksikin syytä täällä viipymiseen: hän taisteli hispanialaisen kanssa ja tahtoi sen ohessa saada Saran käsiinsä, jotta hänellä olisi takaus poikansa uskollisuudesta.

Kaatuneen portin ja kartanon maahan rauenneiden muurien kesken näkyi don Végal, miekka kädessä, palveliainsa seurassa, pitäen puoliaan ryntäävää väkijoukkoa vastaan. Tämän miehen uljuudessa ja rolkeudessa oli jotakin jaloa. Hän kaasi miekallaan lähimmät viholliset alleen ja hänen peljättävä käsivartensa oli koonnut hänen ympärilleen ruumiskasoja.

Mutta mahdoton oli ajan pitkään pitää puoliaan tätä joukkoa vastaan, joka enenemistään eneni pakolaisten saapuessakin tänne Plaza Mayorista. Don Végal huomasi, että puolustus joka silmänräpäys alkoi käydä heikommaksi ja aikoi nyt vaan taistella viimeiseen asti, kun Martin Paz salaman nopeudella takaapäin kävi ryntääjään kimppuun ja siten pakoitti heidät kääntymään häntä itseä vastaan. Luotuisen läpi raivasi hän itselleen tietä don Végalin luo ja asettui markiisin ruumin vartijaksi.

"Oikein! Poikani! Oikein!" huudahti don Végal, pusertaen hänen kättään. Nuori indiani pysyi yhtä alakuloisena.

"Oikein Martin Paz!" sanoi toinen ääni, joka tunki hänen sydämeensä.

Hän tunsikin Saran äänen ja hänen käsivartensa raivasi verisen kehän ympärilleen.

Sillä välin vetäytyi Sambo taappäin. Lukemattomia kertoja oli tämä meidän aikainen Brutus heiluttanut miekkaansa omaa poikaansa kohti haavottamatta häntä; ja yhtä usein oli Martin Paz pidättänyt käsivartensa, joka oli isää haavottamaisillaan.

Äkkiä näkyi Sambon vieressä Manangani veren tahraamana.

"Sinä olet vannonut", sanoi tämä, "kostaa tuon kurjaa petosta hänen sukulaisilleen, hänen ystävilleen ja hänelle itselleen. Nyt on koston hetki käsissä. Kas tuossa lähestyvien sotamiesten joukossa on André Certa!"

"Tule Manangani", sanoi Sambo hirveällä hymyilyllä. "Tulehan nyt!"

Ja molemmat lähtivät don Végalin kartanolta rientäen sotajoukkoa vastaan, joka tuli juoksujalassa.

Sotilaat laukasivat pyssyinsä, vaan pelkäämättä astui Sambo mestisin luo, sanoen:

"Te olette André Certa. Aivan niin! Teidän morsianne on don Végalin talossa ja Martin Paz aikoo ottaa hänet mukaansa vuorille".

Tämän sanottuaan indianit katosivat.

Siten oli Sambo asettanut molemmat viholliset vastakkain; ja sotamiehet, petettyinä Martin Pazin läsnäolon kautta, ryntäsivät markiisin taloa vastaan.

André Certa oli raivoissaan. Nähtyään Martin Pazin hyökkäsi hän tämän päälle.

"Rahden kesken", ulvoi nuori indiani ja astui alas kiviportailta, joita hän niin urhoollisesti oli puollustanut sekä astui suoraan mestisiä lohden.

Siinä nämä nyt seisoivat jalka jalkaa vasten, rinta rintaa vasten, heidän kasvonsa koskettelivat toisiaan ja verivihollisina he silmäilivät toisiaan.

Eivät ystävät, eivätkä viholliset voineet lähestyä heitä. Nyt he syleilivät toisiaan ja tässä kauheassa syleilyssä melkein tukehtuivat. Mutta André Certa pääsi uudelleen Martin Pazin päälle, jolta tikari oli hukunut. Mestisi kohotti kätensä, vaan indianin onnistui saada käteen kiini, ennenkuin tämä laskeusi. André Certa koki nyt turhaan irtautua ja tämän kääntäessä tikarinsa itseään kohti upotti Martin Paz sen syvälle mestisin sydämeen. Sitten heittäytyi hän don Végalin syliin.

"Paetkaamme vuorille, poikani", huudahti markiisi. "Vuorille! Minä rukoilin sinua".

Nyt ilmaantui juutalainen Samuel, joka heittäysi André Certan ruumiin yli ja tempasi lompakon hänen povestaan. Mutta indiani, joka tämän huomasi, riisti vuorostaan lompakon juutalaiselta, aukasi ja käänteli lehtiä, huudahti ilosta ja lähestyi markiisia, antaen hänelle paperin, johon oli kirjoitettu:

"Herra Andréta olen saanut sadantuhannen piasterin suuruisen summan, jonka minä sitounnun hänelle maksamaan takaisin, jollei Sara, jonka olen pelastanut San José-laivan haaksirikossa, ole markiisi don Végalin tytär ja ainoa perillinen. Samuel".

"Tytttäreni!" huudahti hispanialainen ja riensi Saran huoneeseen. Nuori tyttö ei ollut siellä ja pastori Joachim, ähkyen veressään, saattoi ainoastaan änkyttää nämä sanat:

"Sambo ... vei ... hänet Madeiran rannalle..."

"Lähtekäämme", huudahti Martin Paz.

Don Végal seurasi indiania sanaakaan sanomatta. Hänen tyttärensä!...
Hänen täytyi löytää tyttärensä.

Muulit tuotiin esille ja molemmat miehet nousivat niiden selkään, varustettuina nahkaisilla säärystimillä, jotka ylettyivät polvien yläpuolelle sekä leveälierisillä olkihatuilla, jotka suojelivat heidän päitään. Pistolit pistettiin tuppeen ja kumpikin ripusti hartioilleen karpiinan (lyhyen ratsu-pyssyn). Martin Paz oli kiertänyt suopunkinsa ympärilleen ja sitonut suopungin toisen pään muulin siloihin.

Indiani tunsu vallan hyvin niitä vuoria ja tasankoja, joita oli matkustaminen. Hän tunsu hyvin niitä seutuja, joihin Sambo oli vienyt hänen morsiamensa. Hänen morsiamensa! Uskalsiko hän kutsua markiisi don Végalin tytärtä morsiamekseen?

Hispanialainen ja indiani, joilla nyt oli ainoastaan yksi ajatus, yksi päämäärä, joutuivat pian etäälle Cordillerien vuorien soliin, joissa kasvaa cocos- ja havupuita. Seeterit, pumpulipensaat ja aloet jäivät heidän selkensä taakse sekä ne tantereet, joilla kasvoi maissi ja eräs laji hispanialaisia apilaita. Muutamat kaktuspensaat pistelivät välistä heidän muulejaan ja pidättivät niitä usein kuulujen rinteillä.

Ihminen, joka tähän vuoden aikaan matkusti vuorten poikki, oli hengen vaarassa, sillä lumen sulaminen kesäkuun auringon paistaessa aikaansaattoi suuria tulvavesiä ja usein hirmuiset kalliolohkareet kiskottiin vuorten huipuilta ja romahtivat ukkosentapaisella jylinällä pohjattomiin syvyyksiin. Mutta isä ja rakastaja matkustivat yötä päivää lepäämättä.

He saapuivat Andien korkeimmalle huipulle, joka on neljätoistatuhatta jalkaa merenpinnan yli. Siellä oli kasvullisuus runsaampi. Usein kohtasivat heitä nuo kauheat myrskyt, jotka riehuvat Cordillereilla ja jotka korkeimmilla vuoren huipuilla matkaansaattavat lumituiskuja. Don Végal välistä vasten tahtoansa pysähtyi, mutta Martin Paz auttoi ja suojeli häntä äärettömistä lumikinoksista.

Täällä Andien korkeimmalla kukkulalla täytyi heillä olla sanomaton tahdon lujuus, jotteivät väsymyksestä uupuisi, kun vielä lisäksi olivat jonkunmoisessa taudissa, joka rohkeimmaltakin ihmiseltä riistää hänen uljuutensa.

Cordillerien itäisellä rinteellä näkivät indianien jälkiä ja saattoivat vihdoinkin ruveta astumaan alas. He saapuivat äärettömän suuriin naispuu- metsiin, jotka kasvavat Perun ja Brasilian välisillä tasangoilla ja täällä näissä sanomattoman tiheissä metsissä oli Martin Pazin vainu hänelle vallan tarpeen. Puoleksi sammunut valkia, jalkojen jäljet, pienet katkotut, sinne tänne nakatut oksat, kaikki nämä olivat hänen tutkinto-esineitensä.

Don Végal pelkäsi, että hänen onneton tyttärensä oli raahattu jalkasin kivien ja muiden esteiden yli, mutta indiani näytti hänelle muutamia piikiviä, joita oli maahan poljettu ja joista näki, että jonkun eläimen jalka oli niitä polkenut; sitä paitsi oli puun oksia katkottu sekä aina nakattu samaan suuntaan ja niitä oli ainoastaan ratsastava ihminen saattanut katkoa. Don Végal alkoi toivoa; Martin Paz oli toki niin uskalias ja niin taitava, ikäänkuin eivät mitkään esteet olisi olleet hänelle ylitse-pääsemättömät, eivätkä mitkään vaarat liian suuret.

Eräänä iltana täytyi don Végalin ja Martin Pazin seisahtua, sillä olivat vallan uuvuksissa. He olivat saapuneet virran rannalle; tämä virta oli nimeltään Madeira, jonka Martin Paz nyt vallan hyvin tunsu.

Sanomattoman suuria rhizophoria levitti oksiaan yli veden ja oikulliset köynnös-kasvit yhdistivät niitä samansukuisiin puihin toisella rannalla.

Olivatko rosvot kulkeneet pitkin rantoja, vai olivatko käyneet joen poikki ja oliko tämä ylikulku tapahtunut suoraan joen poikki. Kas tuossa, mitä seikkoja Martin Paz tuumaili itsekneen. Huolellisesti tutkien muutamia epäselviä jälkiä, kulki hän pitkin jyrkkää rannikkoa ja saapui pienelle aukealle metsässä. Muutamat jäljet maassa osottivat, että joukko ihmisiä oli käynyt joen poikki tällä kohdalla.

Martin Paz koki juuri naada ylitsemenopaikkaa selville, kun hän äkkiä huomasi mustan, äärettömän suuren möhkäleen, liikkuvan lähellä katkaistua puuta. Hän päästi suopunkinsa irti ja valmistausi tappeluun, mutta, astuttuaan pari askelta, näki hän siinä makaavan muulin, joka oli juuri kuoleman

kielissä. Kuoleva eläin-raukka oli tullut haavoitetuksi kaukana siitä paikasta, johon se nyt oli laahannut itsensä; veripisarat, joita indiani näki, todistivat sen. Hän selvään huomasi, että indianit olivat tappaneet eläimen tikarin pistolla, kun eivät saattaneet viedä sitä muassaan joen poikki. Nyt hän hyvin tiesi, mitä tietä hänen vihollisensa olivat kulkeneet ja palattuaan don Végalin luo sanoi hän:

"Huomenna me ehkä tapaamme niitä".

"Käykäämme heti paikalla joen poikki", vastasi hispanialainen.

"Mutta miten?"

"Uimme", vastasi don Végal ja molemmat riisuivat vaatteet yltään. Martin Paz kokosi vaatteet myttyyn, jonka hän satoi päähänsä kiini. Ne liukuivat hiljaiseen eteenpäin vedessä, peljäten noita vaarallisia kaimania, joita Brasilian ja Perun joet vilisee.

Onnellisesti pääsivät toiselle rannalle.

Martin Pazin ensimmäisenä toimenä oli löytää indianien jälkiä, mutta hän tutki turhaan lehtiä ja piikiviä; hän ei voinut mitään huomata.

Virta oli kuljettanut heitä hiukka syrjään, mutta kun don Végal ja indiani nousivat jyrkälle rannikolle, onnistui heille jälleen löytää jälkiä, jotka nyt olivat vallan selvät. Tällä kohdalla oli Sambo noussut maihin joukkoineen, jotka olivat pitkin matkaa lisääntyneet. Indianit vuorilla ja tasangoilla kiljuivat vihoissaan, kun he, jotka tuskaantuneina odottivat voittoa, huomasivat olevansa petetyt ja kun sen ohessa huomasivat näillä olevan koston uhri muassaan, seurasivat he vanhan indianin joukkoa.

Nuori tyttö ei enää pitänyt lukua siitä, mikä tapahtui hänen ympärillään. Hän astui eteenpäin, sillä raa'at kädet tuuppasivat häntä, kun hän tahtoi seisahtua. Jos hän olisikin jätetty tähän erämaahan, ei hän olisi voinut astua askeltakaan kuolemata välttääkseen. Väliin johtui hänen mieleensä nuori indiani; sitten kaatui hän juurikuin kuolleena muulin kaulaa vasten. Kun hänen täytyi joen toisella rannalla käydä jalkasin, laahasi kaksi indiaania hänet perässään ja veri-jälki osotti, missä hän oli kulkenut. Mutta Sambo ei pitänyt suuresti lukua siitä, että tämä jälki ilmotti hänen matkaansa. Hän lähestyi näet päämaaliaan, sillä pian joen koskien pauhina alkoi kuulua!

Indianiparvi oli nyt saapunut pieneen kylään, jossa oli satakunta kahiloista ja savesta rakennettua mökkiä. Indianein perille päästessä huusi suuri joukko vaimoja ja lapsia ilosta; mutta nämä ilohuudot pian muuttuivat raivon huudoiksi, kun kuulivat Martin Pazin petoksesta kerrottavan.

Sara katseli väliäpitämättömästi vihollisiaan. Kaikki nuo ilkeät olennot irvistelivät hänen ympärillään ja kauheimmat uhkaukset lausuttiin hänen kuullen.

"Missä on puolisoni?" kysyi joku. "Sinä olet syypää hänen kuolemaansa."

"Ja missä on veljeni, joka ei enää palaja wigwamiinsa? Mihin olet hänen pannut?"

"Kuolema hänelle! Jokainen meistä saakoon palasen hänen lihastaan!
Tappakaa hänet!"

Kaikki nämä naiset lähestyivät nyt nuorta tyttöä, heiluttaen puukkoja ja sytytettyjä kekäleitä sekä ottaen käsiinsä suuria kiviä.

"Hiljaa", huusi Sambo, "ja kuulkaat kaikki päälliköiden tuomioa".

Naiset tottelivat vanhaa indiaania, luoden kuitenkin kauheita katseita nuoreen tyttöön. Sara, verellä pirskoitettuna, makasi pitkänään piikivillä rannalla. Vallan kylän läheisyydessä syöksi Madeira, joka tässä oli ahdistettu syvään uomaan, vesipaljoutensa salaman nopeudella enemmän kuin sadan jalan korkeudelta ja päälliköt tuomitsivat Saran kuolemaan tässä koskessa.

Auringon noustessa oli Sara sidottava kaarnaveneeseen ja jätettävä virran vietäväksi.

Tämä oli neuvoskunnan tuomio ja tuomion toimeenpaneminen lykättiin huomiseksi ainoastaan sen vuoksi, että uhrilla olisi tuskallinen yö. Kun tuomio kuultiin, kuului ilon ulina ja kauhea hurjuus näkyi vallanneen indianit.

Yöllä pidettiin hurjat juomingit; viina kiehui hurjien päissä. Tanssijat hajalla hapsin ympäröivät nuorta tyttöä. Indianit juoksivat viljelemättömän kentän poikki, heiluttaen sytytettyjä piniepuun oksia.

Koko tämä rähinä kesti auringon nousuun saakka ja siksi kunnes auringon ensimmäiset säteet valaisivat näyttämöä.

Muori tyttö sidottiin paaluun kiini ja sata kättä tahtoi raahata häntä tangaistukseen.

Kun Martin Pazin nimi sattumalta kuului tytön huulilta, kaikui hänelle vastaukseksi vihan ja koston ulina.

Tytön täytyi kävellä jyrkkiä polkuja pitkin terävien kivikasojen yli, sillä tätä tietä myöten kuljettiin joen yläpuolelle. Verisenä saapui uhri tälle paikalle. Kaarnavene odotti häntä sata askelta vedenputouksesta; siihen hän laskettiin ja sidottiin kiini köysillä, jotka leikkasivat syvälle lihaan.

"Kostoa!" huusi koko heimokunta yhtä haavaa ja yhdestä suusta. Vene päästettiin irti ja pyöri vesipyörteessä.

Äkkiä näkyi kaksi miestä toisella rannalla. Nämä olivat don Végäl ja Martin Paz.

"Tyttäreni! Tyttäreni!" huudahti isä ja laskeusi polvilleen rannalle.

Martin Paz, joka seisoj kalliolla, heitti suopunkinsa viuhuen päänsä yli ja juuri kuin kaarnavene oli laskeumaisillaan koskea alas, kiertyi pitkä nuora auki ja tarttui ansan tavoin veneeseen.

"Tappakaa hänet!" ulvoi villi indiani-joukko.

Martin Paz veti nuoran luokseen ja vene, killuen kuilun yläpuolella, lähestyi häntä vähitellen. Äkkiä suhisi nuoli läpi ilman ja nuori indiani, joka keikahti suulleen uhrin alukseen, joutui Saran kanssa kosken pyörteeseen. Seuraavassa silmänräpäyksessä toinen nuoli sattui don Végäliin ja läpäsi hänen sydämensä.

Martin Paz ja Sara olivat ijäksi päiväksi yhdistetyt, sillä kuoleman hetkellä oli nuoren tytön viimeinen toimi ollut uudesta-syntyneen indianin otsalle painaa kasteen pyhän merkin.

loppu.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK MARTIN PAZ ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is

owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.